

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΔΟΓΜΑΤΙΚΑ
ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΚΑΙ ΣΤΑΥΡΟΥ
ΕΝ Τῃ ΟΡΘΟΔΟΞῃ ΥΜΝΟΓΡΑΦΙΑῖ

Γ. Π. Ο.]
Πρεσβ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ

Μελετώντες ἐξ ἄλλης ἀφορμῆς τὴν ἐν χρήσει ἑλληνικὴν ὀρθόδοξον Ὑμνογραφίαν, διεπιστώσαμεν τὴν ἐν τῇ κοσμητικῇ φρασεολογίᾳ Θεοτόκου καὶ Σταυροῦ ὑπάρχουσαν, δογματικὴν κυρίως, σχέσιν. Τὸ θέμα τοῦτο ἐκρίναμεν ὅτι ἐχρηζεν ἰδιαιτέρας ἐρεύνης, διότι — καθ' ὅσον γνωρίζομεν — δὲν ἔχει μέχρι σήμερον ἀπασχολήσει τοὺς περὶ τὴν Ὀρθόδοξον Ὑμνογραφίαν ἀσχολουμένους. Ὅθεν ἐπεδόθημεν εἰς τὴν σχετικὴν ἔρευναν, λημματογραφοῦντες κυρίως τὴν κοσμητικὴν φρασεολογίαν τοῦ Σταυροῦ, διότι ἀνάλογον ἐργασίαν ὡς πρὸς τὴν Θεοτόκον ἐπραγματοποίησεν ἤδη ὁ ἀοίδιμος Μητροπολίτης Λεοντοπόλεως Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης, τὸ σχετικὸν ἔργον¹ τοῦ ὁποίου ἐθέσαμεν ὡς βᾶσιν δι' ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον. Συντελέσαντες τὴν ἔρευναν ταύτην πρὸ ἱκανοῦ χρόνου, μόλις σήμερον χωροῦμεν εἰς τὴν δημοσίαν ἐκθεσιν τῶν πορισμάτων ταύτης, πιστεύοντες ὅτι οὕτω προσφέρομεν ἐλαχίστην συμβολὴν εἰς τὴν ἔρευναν καὶ βαθυτέραν κατανόησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν Ποιήσεως².

1) ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ

Ἡ ὀρθόδοξος Ὑμνογραφία εἶναι Τριαδοκεντρικὴ καὶ Χριστοκεντρικὴ. Τὸ Τριαδικὸν καὶ Χριστολογικὸν δόγμα «ἀποτελοῦν τοὺς δύο βασικοὺς ἀξονας, πέριξ τῶν ὁποίων κινεῖται ὁλόκληρος ἡ ὀρθόδοξος λατρεία»³. Ἐτερος ὁμοίως

1. Ἡ Θεοτόκος ἐν τῇ Ὑμνογραφίᾳ (= Ἀγιορειτικὴ βιβλιοθήκη), ἀρ. 6, Paris 1930.

2. Βασικὰ ἔργα διὰ τὴν βαθυτέραν μελέτην τῆς ἑλλην. Ὀρθοδόξου Ὑμνογραφίας εἶναι τὰ ἐξῆς : Π. Ν. Τ ρ ε μ π έ λ α, Ἐκλογὴ Ἑλληνικῆς Ὀρθοδόξου Ὑμνογραφίας, Ἀθήναι 1949. Ἀνδρ. Ι. Φ υ τ ρ ά κ η, Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἡμῶν ποίησις κατὰ τὰς κυριώτερας αὐτῆς φάσεις, Ἀθήναι 1957. Ν. Β. Τ ω μ α δ ά κ η, Βυζαντινὴ Ὑμνογραφία καὶ Ποίησις, Ἀθήναι 1965. Π. Χ ρ ή σ τ ο υ, Ἡ Ὑμνογραφία τῆς ἀρχαϊκῆς Ἐκκλησίας, Θεσσαλονικὴ 1958, καὶ Κ. Μ η τ σ ά κ η, Βυζαντινὴ Ὑμνογραφία, τόμ. Α', Ἀπὸ τὴν Κ. Διαθήκη ἕως τὴν Εἰκονομαχίαν, Θεσσαλονικὴ 1971, ἐνθα καὶ ἡ νεωτ. Βιβλιογραφία.

3) Βλ. Ἀ ν δ ρ. Θ ε ο δ ώ ρ ο υ, Ἡ Περὶ Τριάδος καὶ Χριστοῦ διδασκαλία τῆς Παρακλητικῆς, Ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 4, 5.

ἄξων αὐτῆς, ἐξ ἴσου σπουδαῖος, εἶναι τὸ σωτηριολογικὸν δόγμα καὶ δὴ καὶ ἡ ἐν Χριστῷ θεώσις τοῦ ἀνθρώπου⁴. Οὗτος εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ὄχι μόνον ὁ Τριαδικὸς Θεὸς ἢ ὁ σαρκωθεὶς θεῖος Λόγος ὑμνοῦνται, ἀλλὰ καὶ οἱ ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας τιμῶνται ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ λατρείᾳ, διότι ἀποτελοῦν βεβαίωσιν τοῦ γεγονότος τῆς θεώσεως καὶ τοὺς «πιστοὺς δούλους» τοῦ Θεοῦ, δι' ὧν Ἐκεῖνος ἀτελευτήτως θαυματουργεῖ καὶ ἐν οἷς διηνεκῶς δοξάζεται⁵. Ἄλλως τε οἱ ὀρθόδοξοι ὑμνογράφοι ὡς Ἕλληνες ποιηταί, κατὰ τὸ πλεῖστον, δὲν ἦτο δυνατόν, ἀφ' ἐνὸς μὲν, νὰ παρεκκλίνουν τοῦ γενικοῦ κανόνος, καθ' ὃν ὁ Ἕλληνας ἔσωθεν κινεῖται εἰς τὸ νὰ ὑμνήσῃ τὰ λαμπρὰ κατορθώματα τῶν ἡρώων⁶, ἀλλὰ καὶ ὡς Χριστιανοί, ἀφ' ἑτέρου, ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀγνοήσουν τὴν ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἁγιογραφικὴν ἤδη παράδοσιν⁷.

Μεταξὺ τῶν ἁγίων τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἰδιαίτερος τιμᾶται ἡ Θεοτόκος. Αὕτη εἶναι διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἡ Παναγία, πρώτη μεταξὺ τῶν ἁγίων, «ὑπερτέρα» καὶ αὐτῶν τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων. Μετὰ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν⁸, «τὸν Ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν τῆς πίστεως» (Ἐβρ. β', 2) ἡμῶν, ἡ μήτηρ Αὐτοῦ

4. Αὐτόθι, σ. 39.

5. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι εἰς τοὺς ὀρθ. ὕμνους τὸν μὲν Χριστὸν (καὶ τὰ Πάθη αὐτοῦ) ὑμνοῦμεν, μεγαλύνομεν, εὐλογοῦμεν, δοξολογοῦμεν καὶ προσκυνοῦμεν, τοὺς ἁγίους ὅμως γεραίρομεν, ἐγκωμιάζομεν, εὐφημοῦμεν. «Ἐγκώμια εἰς τὸν Χριστὸν οὐδεὶς ποτὲ τῶν ποιητῶν καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἐποίησεν...» Βλ. Σ ω φ ρ . Ε ὕ σ τ ρ α τ ι ᾶ δ ο υ , Ἡ ἀκολουθία τοῦ Μ. Σαββάτου καὶ τὰ Μεγαλυνάρια τοῦ Ἐπιταφίου, ἐν: Ν. ΣΙΩΝ 32 (1937), σ. 20. Πρβλ. Πλάτων. Πολιτ. 607 Α: «ὕμνος θεοῖς, ἐγκώμια δὲ τοῖς ἀγαθοῖς» Ἐκ τῶν Ἁγίων μόνῃ ἡ Θεοτόκος — ἀκριβῶς διὰ τὴν ιδιότητά της αὐτὴν — ὑμνεῖται, ὑμνολογεῖται, δοξάζεται, δοξολογεῖται, μεγαλύνεται, εὐλογεῖται μακαρίζεται, προσκυνεῖται, χαρακτηρίζεται δὲ ὑπερύμνητος, πολυῦμνητος κτλ. Ὑμνεῖται ὅμως ἐπίσης καὶ προσκυνεῖται καὶ ὁ τ. Σταυρός. Αἰτία βεβαίως τῆς δόξης καὶ προσκυνήσεως ἀμφοτέρων εἶναι ὁ Χριστός: πρβλ. «Δοξάζεται ὕμνος ἅπας σοφῶν καὶ ἐγκώμιον τῇ Παρθένῳ καὶ Μητρὶ τοῦ Θεοῦ προσφερόμενος: τῆς γὰρ δόξης γέγονεν αὕτη ναὸς τῆς ὑπερθέου, ἣν ἐπαξίως δοξάζομεν» (τρ. φδ. ε' καν. Κυρ. Α' ἤχου). «Δεδόξασται τῇ ἀπορρήτῳ δυνάμει σου ὁ Σταυρός σου, Κύριε», (τρ. φδ. θ' καν. Κυρ. Α' ἤχου). Αὐτῶν δηλ. ὑμνουμένων, ὑμνεῖται (καὶ δοξάζεται) ὁ Χριστός.

6. Τοιαύτας κοσμητικὰς φράσεις ἀνευρίσκομεν ἔτι εἰς αὐτὰ τὰ ὀμηρικὰ ἔπη, ἐξαιρόνται δὲ δι' αὐτῶν «τὰ κατορθώματα καὶ αἱ φυσικαὶ καὶ ἡθικαὶ ιδιότητες σπουδαίων προσώπων». Π. χ. «Τηλέμαχος θεοειδής» (Ὀδ. α, 113), «Κάλχας... οἰωνοπόλων ὄχ' ἄριστος» (Ἰλ. Α, 69) κ.π.λ. Πρβλ. Χ ρ . Θ ἑ μ ε λ η ν, ἐν: ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΗ' (1957), σ. 173/4.

7. Πρβλ. τὸν «Πατέρα» Ὑμνον ἐν Σοφ. Σερ. κεφ. ΜΔ-Ν'. Ἀλλὰ καὶ ἡ Κ.Δ. δὲν ἀγνοεῖ τοιαύτας «κοσμητικὰς ἐκφράσεις» (διὰ τὴν ἀκριβείαν «δογματικούς» χαρακτηρισμούς). Π. χ. «δίκαιος» καλεῖται ὁ μνήστωρ Ἰωσήφ ὑπὸ τοῦ Ματθαίου (κεφ. α, 19), «μακάριος» ὁ Πέτρος (Ματθ. ιστ', 17), «ἀληθῶς Ἰσραηλῆτης, ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστιν» ὁ Ναθαναὴλ (Ἰωάννου α, 48). Τοιαῦται περιπτώσεις ἀπετέλεσαν ἀσφαλῶς παραδείγματα διὰ τοὺς ἱ. ὑμνογράφους καὶ τοὺς ἄγ. Πατέρας γενικώτερον. Πρβλ. Χ ρ . Θ ἑ μ ε λ η ν, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 173.

8. Οἱ πρῶτοι ὕμνοι τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἀφώρων εἰς τὸν Θεὸν-Πατέρα,

κατέχει τὴν κεντρικωτέραν θέσιν εἰς τὸ μυστικὸν σῶμά Του, τὴν Ἐκκλησίαν⁹.

Εἶναι ὅμως προσοχῆς ἄξιον, ὅτι τόσον τὴν τιμὴν τοῦ Χριστοῦ, ὅσον ἐκείνην τῆς Θεοτόκου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀμιλλᾶται ἐξ ἐπόψεως ἀριθμοῦ ἑορτῶν καὶ ὕμνων ὄχι ἄγίως τις, οὐδὲ κἄν πρόσωπον, ἀλλ' ἐν ἄψυχον-σύμβολον¹⁰ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Τίμιος Σταυρός¹¹. Μελετῶν τις μάλιστα τὴν ὀρθόδοξον Ὑμνογραφίαν διαπιστοῖ ὅτι ἡ κοσμητικὴ φρασεολογία τῆς Θεοτόκου ἐμφανίζει πλεῖστα κοινά, δογματικοῦ κυρίως χαρακτῆρος, πρὸς ἐκείνην τοῦ Σταυροῦ, ὥστε νὰ δυνάμεθα νὰ ὀμιλῶμεν «περὶ παραλλήλων» ἐν τῇ κοσμητικῇ αὐτῶν φρασεολογίᾳ. Καίτοι δὲ καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων ἡ κοσμητικὴ φρασεολογία εἶναι πλουσιωτάτη, παρατηροῦμεν ὅτι ὑπάρχει ἀριθμὸς τις ἐπιθέτων καὶ ἐκφράσεων, χρησιμοποιοιμένων ἀποκλειστικῶς περὶ τοῦ Σταυροῦ ἢ τῆς Θεοτόκου, ὄχι ὅμως καὶ περὶ τῶν λοιπῶν Ἀγίων. Τὸ καὶ σπουδαιότερον ὅμως, καὶ ἐν ἧ περιπτώσει τινὲς τῶν χαρακτηριστικῶν τούτων λέξεων ἢ ἐκφράσεων¹² ἀποδίδονται καὶ εἰς τινὰς τῶν Ἀγίων, τοῦτο γίνεται καταχρηστικῶς, ποτὲ δὲ καθ'

ὑμνούμενον «ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Πρβλ. Π. Τρ ε μ π έ λ α, μν. ἔργ., σ. 1 ἐ.έ. καὶ Ἄ. Φ υ τ ρ ά κ η, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 8 ἐ.

9. Τὰ περὶ τῶν ἑορτῶν καὶ Ὑμνων τοῦ Ἰ. Χριστοῦ βλ. παρὰ E. F o l i e r i, *Initia hymnorum Ecclesiae Graecae*, τ. V (Alter), σ. 148-158. Ἐπίσης παρὰ F r. H a l k i n, B. H. G., ἐκδ. γ', σ. 103-122 καὶ 215-249, ἐνθα καὶ τὰ ἀγιολογικὰ κείμενα. Τὰς εἰς τὴν Θεοτόκον ἀφιερωμένας λειτουργικὰς ἡμέρας, ὡς καὶ τὰ τῶν ὕμνων αὐτῶν, βλ. ἐπίσης παρὰ F o l i e r i, μν. ἔργ., σ. 132-137 (ὑπὲρ τὰς 25) καὶ παρὰ H a l k i n, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 123-174, μετὰ μνείας τῶν σχετικῶν ἀγιολογικῶν κειμένων. Εἰδικῶς τὰς ἀκολουθίας τῆς Θεοτόκου βλ. παρὰ L. P e t i t, *Bibliographie des Acolouthies Grecques*, Βρυξέλλαι 1926, σ. 139-179. Ἀκολουθίας, Παρακλ. Κανόνας, Οἴκους καὶ μεμονωμένα τροπάρια πρὸς τιμὴν διαφόρων Ἀγίων καὶ τῆς Θεοτόκου, ποιήματα τοῦ συγχρόνου ὕμνογράφου μοναχοῦ Γερασ. Μικραγιαννανίτου, βλέπει τις ἀναγεγραμμένα ἐν: ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ 31 (1956), σ. 23-36. Πρβλ. Ἰ. Κ α λ ο γ ή ρ ο υ, *Μαρία ἡ Ἀειπάρθεος Θεοτόκος κατὰ τὴν Ὁρθόδοξον πίστιν*, Θεσσαλονίκη 1957, σ. 109 ἐ. Τοῦ Α ὐ τ ο ῦ, ἄρθρον ΜΑΡΙΑ, ἐν: ΘΗΕ 8 (1966), στ. 663 ἐ. La Vierge et ses fêtes, ἐν: *Feuillet du Jeune Orthodoxe*, No 7, Paris 1949. Χ ρ. Ἐ ν ι σ λ ε ἰ δ ο υ, Ἡ Ἀκάθιστος εἰς τὴν Θεοτόκον Ὑμνοφῶν, Θεσσαλονίκη 1966, σ. 137 ἐ.

10. Βλ. M. S u l z b e r g e r, *Le Symbole de la Croix...*, ἐν: ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ 2 (1925), σ. 347 ἐ. Περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ συμβόλου βλ. Π. Τρ ε μ π έ λ α, Ἀρχαὶ καὶ χαρακτῆρ τῆς Χρ. Λατρείας, Ἀθήναι 1962, σ. λδ' - λστ'.

11) Τὰ περὶ τῶν ἑορτῶν καὶ τῆς ὕμνογραφίας τοῦ Σταυροῦ βλ. παρὰ F o l i e r i, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 308-310. B. H. G., σ. 81 - 102. Αἱ Ἀκολουθίαι παρὰ L. P e t i t, μν. ἔργ., σ. 50-53. Τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία βρίθουν ὕμνων σταυρωσίμων. Εἰς τὰ σταυροθεοτοκία συνδέονται Θεοτόκος καὶ Σταυρός. Ἡ Τετάρτη καὶ ἡ Παρασκευὴ ἐκάστης ἐβδομάδος τῆς Ὀκτωῆχου ἀφιερῶνται εἰς τὴν Θεοτόκον καὶ τὸν Σταυρόν. Χαιρετισμοὶ καὶ Παρακλητικοὶ Κανόνες ἔχουν ποιηθῆ καὶ εἰς τὸν Σταυρόν, κατ' ἀπομίμησιν βεβαίως ἐκείνων τῆς Θεοτόκου. Πρβλ. Γ. Γ ρ α τ σ έ α, Ὁ Σταυρός, εἰς ἀνάτ. ἐκ τῆς ΘΗΕ (τόμ. ΙΑ), σ. 78-88.

12. Οὕτω π.χ. ὁ ἱ. Χρυσόστομος καλεῖται «δόξα Χριστοῦ», «Ἐκκλησίας τὸ στήριγμα», «ξύλον ζωῆς», «Θεοῦ κατοικητήριον», «πανάγιος», «θεοφόρος» κλπ. Ἀπασαί ὅμως αἱ τοιαῦται ἐκφράσεις ἔχουν ἡθικὸν χαρακτῆρα.

ἦν ἔννοιαν ἀποδίδονται ταῦτα εἰς τὸν Σταυρὸν ἢ τὴν Θεοτόκον. Μία τοιαύτη φράσις, διὰ νὰ φέρωμεν ἓν παράδειγμα, εἶναι «πηγή τῆς ζωῆς», ἀποδιδόμενη, πλὴν τοῦ Χριστοῦ, πολλάκις καὶ εἰς τὴν Θεοτόκον καὶ τὸν Σταυρὸν, ἐνίοτε ὁμως καὶ εἰς Ἁγίους. Εἶναι εὐκόλον ὁμως νὰ διαπιστώσῃ τις ἐκ τοῦ ὅλου πνεύματος τὴν διάφορον σημασίαν τῆς φράσεως, ὅταν αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὴν Θεοτόκον καὶ τὸν Σταυρὸν καὶ ὅταν ἀποδίδεται εἰς τινὰ «Ἁγίον».

Εἰς τὸν ἐγκωμιασμὸν τῶν Ἁγίων ἐναλλάσσονται γενικῶς ἱστορικὰ καὶ ἠθικὰ στοιχεῖα, διότι προέχει ἐκεῖ ἡ ἔξαρσις τοῦ κατὰ Θεὸν «βίου καὶ τῆς πολιτείας» τοῦ ἐγκωμιαζομένου, ἥτοι τῆς ὑπ' αὐτοῦ μαρτυρίας τοῦ γεγονότος τῆς σωτηρίας. Εἰς τὴν Ὑμνογραφίαν ὁμως τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ Σταυροῦ ἐπικρατοῦν πρὸ πάντων τὰ δογματικὰ στοιχεῖα, ποιητικὰ βεβαίως ἐκφράσεις, ἀλλὰ μὲ ὑπόβαθρον δογματικόν, αἱ ὁποῖαι μάλιστα εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον κοινοὶ ἀμφοτέρων χαρακτηρισμοί. Τοῦτο γίνεται εὐθὺς φανερόν, ἂν προβῶμεν εἰς σύγκρισιν ὕμνων πρὸς τιμὴν τοῦ Σταυροῦ ἢ Ἁγίων, συναχθέντων κατ' ἀπομίμησιν ἀρχαιότερων ποιητικῶν συνθέσεων πρὸς τιμὴν τῆς Θεοτόκου. Ὡς παρατηροῦμεν, εἰς τοιοῦτους ὕμνους Ἁγίων ἡ σχέσις πρὸς τὸ πρότυπον εἶναι ἀπλῶς μορφολογικὴ — εἰδολογικὴ, μετρικὴ καὶ μουσικὴ. Εἰς τοὺς ἀντιστοίχους ὁμως ὕμνους τοῦ Σταυροῦ, πλὴν τῆς ἐξωτερικῆς, παρατηροῦμεν καὶ ἐσωτερικὴν σχέσιν πρὸς τὸ πρότυπον, ἥτοι χρῆσιν τῶν αὐτῶν δογματικῶν ἐνοιῶν, ἢ ὁποῖα βεβαίως, οὐδόλως δύναται νὰ θεωρηθῇ συμπτωματικὴ, ἐφ' ὅσον ἐπαναλαμβάνεται πολλάκις, ἰσχύει δὲ διὰ τὰς περιπτώσεις ταύτας τὸ τοῦ Πλάτωνος αὐὸ μόνον τὰ αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν τὰ αὐτὰ»¹³. Βεβαίως δὲν δυνά-

13. Ἔστω π.χ. ὁ Οἶκος Ω τῶν «Χαιρετισμῶν» τῆς Θεοτόκου, τοῦ Σταυροῦ καὶ τοῦ Ἁγ. Σπυρίδωνος:

ὦ πανύμνητε Μῆτερ,
ἡ τεκοῦσα τῶν πάντων Ἁγίων
ἀγιώτατον Λόγον...
ἀπὸ πάσης ρύσαι συμφορᾶς ἅπαντας
καὶ τῆς μελλούσης λύτρωσαι κολάσεως
τοὺς σοὶ βοῶντας· Ἀλληλούϊα.

ὦ πανύμνητον Ξύλον,
τὸ βαστάσαν τῶν πάντων Ἁγίων
ἀγιώτατον Λόγον...
ἀπὸ π. ρ. συμφ. ἅπαντας
καὶ αἰωνίου λύτρ. κολάσεως
τοὺς σοὶ βοῶντας· Ἀλληλούϊα.

ὦ πανθαύμαστε Πάτερ,
Ἱεράρχα Κυρίου ἁγιε,
θαυματουργὲ Σπυρίδων.....
τὸ βραχὺ τοῦτο καὶ ἀκαλλῆς ἰδιωτίας ἔπος
ἐμῆς πρόσδεξαι·
καὶ λύτρωσαι κολάσεως
τοὺς πρὸς Θεὸν (Ι) πιστῶς βοῶντας· Ἀλληλούϊα.

μεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι τοῦτο γίνεται πάντοτε σκοπίμως. Σημασίαν ὅμως ἔχει, ὅτι οἱ γνωρίζοντες τὴν ὀρολογίαν τῆς ὀρθοδόξου Ὑμνογραφίας ὑμνογράφοι τοῦ Σταυροῦ χρησιμοποιοῦν ἀδιστάκτως ἐπίθετα καὶ ἐπιθετικὰς ἐκφράσεις διὰ τὸν Σταυρόν, τὰ ὁποῖα ἀποδίδονται καὶ εἰς τὴν Θεοτόκον.

Ἡ μόνη ἐξήγησις τοῦ φαινομένου τούτου εἶναι, νομίζομεν, ὅτι εἰς τὸν νοῦν τῶν ἱερῶν ὑμνογράφων διακρίνονται σαφῶς Χριστὸς-Θεοτόκος-Σταυρὸς ἀφ' ἑνὸς καὶ ὁ χορὸς τῶν Ἀγίων ἀφ' ἑτέρου. Ἡ τοιαύτη ἱεράρχησις τῶν ἱερῶν προσώπων παρίσταται κατὰ τρόπον ἀνάγλυφον εἰς τὴν ἀπόλυσιν τῆς θείας Λειτουργίας, ἔνθα ἀναφέρεται: (Ὁ ἀναστάς ἐκ νεκρῶν) Χ ρ ι σ τ ὸ ς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν, τ α ῖ ς π ρ ε σ β ε ῖ α ῖ ς τῆς Παναχράντου καὶ παναμώμου αὐτοῦ Μ η τ ρ ὸ ς, δ υ ν ἄ μ ε ι τοῦ Τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σ τ α υ ρ ο ῦ, π ρ ο σ τ α σ ῖ α ῖ ς τῶν τιμιῶν ἐπουρανίων Δ υ ν ἄ μ ε ω ν Ἀ σ ω μ ἄ τ ω ν, ἰ κ ε σ ῖ α ῖ ς... (ἔπονται οἱ Ἅγιοι)¹⁴. Χριστὸς-Θεοτόκος-Σταυρὸς συνάπτονται δι' ἰδιαιτέρας τινὸς σχέσεως, περὶ τῆς ὁποίας θὰ γίνῃ κατωτέρω εὐρύτερος λόγος.

2. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὴν Θεοτόκον, εἶναι γνωστὸν, πῶς αὕτη νοεῖται ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων ὑμνογράφων. Εἶναι δι' αὐτούς, ὡς καὶ δι' ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ Παναγία, ἡ Μήτηρ τοῦ Κυρίου, ἀληθῶς Θεοτόκος, ἀειπάρθενος καὶ Κεχαριτωμένη, Κυρία καὶ Δέσποινα τοῦ κόσμου. Ὡς τοιαύτη ζῆ αὕτη εἰς τὴν συνείδησιν τῶν Ὑμνογράφων εἰς πᾶσαν στιγμὴν τοῦ βίου της. Δὲν ὑπάρχει περίοδος τῆς ζωῆς τῆς Παναγίας, κατὰ τὴν ὁποίαν αὕτη παύει νὰ εἶναι διὰ τοὺς ὑμνογράφους ἡ Παναγία¹⁵ καὶ ἡ Θεοτόκος. Καὶ κατ' αὐτὸ τὸ γενεσίον της ἡ τὴν εἰς τὸν Ναὸν εἰσοδὸν της ἡ Μαρία δὲν εἶναι διὰ τοὺς ὑμνογράφους ἡ ταπεινὴ κόρη τῆς Ναζαρέτ, ἀλλὰ ἡ Κεχαριτωμένη, «ἡ τὸν Θεὸν ἐγκόλπιον ὑποδέχεσθαι μέλλουσα» κατὰ τὴν ὠραίαν διατύπωσιν τοῦ ἱεροῦ Δαμασκηνοῦ, ἥτοι δυνάμει ἡ Θεοτόκος¹⁶. Ἐπομένως καὶ πᾶς χαρακτηρισμὸς τῆς Θεοτόκου ἐν τῇ ἐν χρήσει ὑμνογραφίᾳ πέρα τοῦ ἀναμφισβητήτου καὶ ἀναποφεύκτου ποιητικοῦ χαρακτῆρός του δέον πάντοτε νὰ νοῆται ὑπὸ τὴν προϋπὸθεσιν ταύτην. Διὰ τὴν ὀρθόδοξον συνείδησιν (καὶ οἱ ὑμνογράφοι μας, καίτοι ποιηταί, τὴν συνείδησιν

14. Ἁγιασματάριον, ἔκδ. Σαλιβέρου, σ. 178/9.

15. Ὁ ὅρος ἐπικρατεῖ ἀπὸ τοῦ Ε' αἰ. Πρβλ. Β α σ ῖ λ ε ι ο ν Σ ε λ ε υ κ ε ῖ α ς, ΡΓ. 85, 425 καὶ 441. Τὸ ἐνοιολογικὸν περιεχόμενον τοῦ ὅρου ἐκφράζει καὶ ἡ φράσις «ἀγιωτέρα ἀγίων», ἀπαντῶσα παρὰ Ἀνδρέα Κρήτης (ΡΓ. 97, 1108), Μοδέστω (ΡΓ. 86, Π 3284) καὶ Σωφρονίῳ Ἱεροσολύμων (ΡΓ. 87 III 3217).

16. Βλ. τὴν Ὑμνογραφίαν τῶν Γενεθλίων τῆς Θεοτόκου (8 Σεπτ.) καὶ τῶν Εἰσοδίων (21 Νοεμβρ.) ἡ καὶ αὐτῆς τῆς συλλήψεως τῆς Ἁγίας Ἄννης (9 Δεκεμβρ.). Π.χ. «Ἰωακεῖμ καὶ Ἄννα πανηγυρίζουσι, τὴν ἀπαρχὴν τεκόντες τῆς ἡμῶν σωτηρίας, τὴν μόνην Θεοτόκον...» (Τρ. στιχ. Μ. Ἑσπ. 8 Σεπτ.). «Τὴν νηπιάζουσαν φύσει καὶ ὑπὲρ φύσιν Μητέρα ἀναδειχθεῖσαν Θεοῦ, εὐφημήσωμεν ὕμνοις» (Τρ. ὦδ. Θ' καν. 21 Νοεμβρ.) κ.ἄ.π.

ταύτην ἐκφράζουν) ἡ Μήτηρ τοῦ Κυρίου δὲν εἶναι ἀπλῶς ἡ Μαρία, ἀλλ' ἡ Θεομήτωρ—Παναγία¹⁷.

Ἐνῶ ὅμως εἶναι τόσον σαφῆς ἡ μνεῖα τοῦ προσώπου τῆς Θεοτόκου ἐν τῇ ὀρθοδ. ὑμνογραφίᾳ, εἶναι ἀνάγκη νὰ διευκρινισθῇ, τί ἐννοοῦμεν λέγοντες «Σταυρὸς» ἐνταῦθα. Εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως καὶ γενικώτερον τῆς ἀρχαίας χριστιανικῆς γραμματείας ἡ λέξις Σταυρὸς σημαίνει τὰ ἀκόλουθα:¹⁸ α) Τὸ πάθος τοῦ Κυρίου κατὰ τὴν παύλειον τοῦ ἔρου χρῆσιν¹⁹, β) αὐτὸ τὸ ξύλον, ἐφ' οὗ ὁ Χριστὸς ἐσταυρώθη, γ) Τὸν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ κρεμασθέντα Κύριον (γυμνὸς ὁ Σταυρὸς = ὁ Ἐσταυρωμένος), δ) Τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ, ὡς σφραγιδα καὶ ὄπλον τῶν πιστῶν, ε) Τὸν ὑφ' ἐκάστου χριστιανοῦ, «ἐνεκεν τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου» Του αἰρόμενον σταυρὸν (Πρβλ. Λουκ. θ', 23)²⁰ καὶ στ) εἰς τινὰς περιπτώσεις αὐτὸν τὸν Χριστόν²¹.

Βεβαίως εἰς τὴν ὀρθόδοξον ὑμνογραφίαν, κατὰ τὸ πλεῖστον, ἡ λέξις Σ τ α υ ρ ὸς σημαίνει τι τὸ συγκεκριμένον, ἥτοι βασικῶς τὸ ζωηφόρον ξύλον, ἐφ' οὗ «ἠπλωσε τὰς παλάμας ὁ Λυτρωτής». Πολλάκις ὅμως νοεῖται καὶ ὁ τύπος τοῦ Σταυροῦ, ὡς ἐλατῆρος τῶν δαιμόνων καὶ ποικιλοτρόπως θαυματουργοῦντος. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας εἶναι περιττὸν νὰ τονισθῇ ὅτι πάντοτε προϋποτίθεται ὁ ἐν Γολγοθᾶ παγεῖς σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ, ὅστις ἀγιάζει πάντας τοὺς λοιποὺς καὶ τὸ σχῆμα τὸ σταυρικὸν ἔτι. Διότι οὐδέποτε ὁ Σταυρὸς — οἰοσδήποτε σταυρὸς — παύει νὰ νοῆται ἐν στενῇ συναρτῆσει πρὸς τὸ ἀχραντον δεσποτικὸν πάθος. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν, λοιπόν, ταύτην, τὴν συγκεκριμένην, λαμβάνομεν τὸν Σταυρὸν ἐνταῦθα κατὰ τὴν ἐκθεσιν τῶν παραλλήλων. Τὸ ξύλον δηλ. τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ ὡς κῆρυξ ὅμως τοῦ ἀχράντου καὶ λυτρωτικοῦ πάθους του τάσσεται παραλλήλως πρὸς τὸ πρόσωπον τῆς Μητρὸς αὐτοῦ καὶ Παναγίας.

3. Ποία ὅμως εἶναι ἡ θεολογικὴ ἐρμηνεία τῶν παραλλήλων τούτων; Ὁ ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ὑμνογραφίᾳ διαπιστούμενος τοιοῦτος παραλληλισμὸς Θεο-

17. Ἀνάλογόν τι παρατηρεῖται εἰς τὴν Ὀρθόδ. ἀγιογραφίαν, ἥτις «διὰ τῆς μορφῆς τῆς Θεομήτορος... ἐπιζητεῖ νὰ ὑποδείξῃ ἀμέσως τὸ δόγμα τῆς ἐνσαρκώσεως καὶ οὐχὶ ἀπλῶς νὰ ἐμφανίσῃ ἡμῖν τὴν ἀπλὴν Παρθένον τῆς Ναζαρέτ...». Κ. Κ α λ ο κ ὄ ρ η, Ἡ οὐσία τῆς ὀρθοδόξου Ἀγιογραφίας, Ἀθήναι 1960, σ. 54.

18. Πρβλ. σχετικῶς καὶ G. W. H. L a m p e, A Patristic Greek Lexicon, Oxford 1968, σ. 1252 ἔ.

19. Πρβλ. τὴν φράσιν «Σταυρὸς τοῦ Κυρίου» ἐν Γαλ. στ', 14. Πρβλ. Κολοσ. α, 20, Ἐβρ. ιβ', 2. Ἄλλὰ καὶ ἐνταῦθα πάντοτε ὑπολανθάνει ἡ ἔννοια τοῦ ξύλου τῆς καταδικῆς τοῦ Κυρίου.

20. Ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστιανοῦ κατὰ τοὺς ἀγίους Πατέρας εἶναι σταυρὸς γνώσεως, οἰκονομίας, πολιτείας, πάθους. Πρβλ. Π. Π ἄ σ χ ο υ, Ἔρωσ Ὀρθοδοξίας, Ἀθήναι 1964, σ. 165/6.

21. Βλ. σχετικῶς Ἰ ε ρ. Κ ο τ σ ὄ ν η, Τὰ Χρονολογικὰ ζητήματα τοῦ Σταυροῦ..., ἐν Ἀθήναις 1939, σ. 46 ἔ.ἔ.

τόκου και Σταυροῦ γίνεται, ὡς και εἰς αὐτούς τοὺς ὕμνους ὁμολογεῖται, διότι ἀμφότερα συνδέονται φυσικῶς και ἀβιάστως εἰς τὸν νοῦν τῶν ὕμνογράφων πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ και τὸ ὑπ' αὐτοῦ τελεσθὲν ἀπολυτρωτικὸν ἔργον. Διότι ἄλλως οὐδεμία σύγκρισις θὰ ἦτο ποτὲ δυνατὴ μεταξὺ ἐνὸς προσώπου και ἐνὸς ἀψύχου. Οἰαδήποτε ἕμως μεταξὺ αὐτῶν συσχετίσις προϋποθέτει τὴν ὑπαρξιν τοῦ Χριστοῦ, ὁ Ὅποιος συνεδέθη «σωματικῶς» μετ' αὐτῶν ἐν ὠρισμένῳ τόπῳ και χρόνῳ, ἦτοι ἐν τῇ Ἱστορίᾳ. Θεοτόκος και Σταυρὸς «ἐδέχθησαν τὸν Κτίστην σαρκί»²² και οὕτω ἡγιασθησαν διὰ τῆς μοναδικῆς ἐν τῇ Ἱστορίᾳ συνδέσεως αὐτῶν μετὰ τοῦ προσώπου τοῦ θείου Λόγου. Οὕτω δὲ ἡ μὲν Μαρία ἀνεδείχθη ὑπεραγία Θεοτόκος, ὁ δὲ Σταυρὸς τὸ κατ' ἐξοχὴν «λείψανον» τῆς Ἐκκλησίας²³. Ἄν, λοιπόν, ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ Σωτὴρ, ἡ Θεοτόκος και ὁ Σταυρὸς ἀνεδείχθησαν «ὄργανα»²⁴ τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας.

Ἡ τοιαύτη συσχετίσις Θεοτόκου και Σταυροῦ μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἀπαντᾷ ἤδη παρὰ Παύλῳ²⁵, ἐν σπέρματι, ἀναπτύσσεται δὲ περαιτέρω ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων. Ἦδη ὑπὸ τοῦ Ἰγνατίου (Ἐφεσ. 9,1) καλεῖται ὁ Σταυρὸς «μηχανὴ σωτηρίας» και (Ἐφεσ. 18,1) «σωτηρία και ζωὴ αἰώνιος». Ὑπὸ τοῦ Ἰουστίνου ἐπίσης (Διάλ. πρὸς Τρύφ., κεφ. 100) γίνεται τὸ πρῶτον παραβολὴ τῆς Θεοτόκου πρὸς τὴν Εὐὰ ἐν τῷ πλαισίῳ βεβαίως τῆς σωτηριολογίας. Ἡ τοιαύτη συσχετίσις Χριστοῦ-Θεοτόκου και Σταυροῦ ἐπιδίδει σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου και οὕτως ἐν τῇ συνειδήσει τῆς Ἐκκλησίας Θεοτόκος και Σταυρὸς μένουν ὀργανικῶς συνδεδεμένα πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ και τὸ ἐπὶ γῆς ἀπολυτρωτικὸν Του ἔργον. Οὕτω και μόνη ἡ ἐκφορὰ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν ὑπενθυμίζει τὸν Χριστόν, καθίστανται δὲ ἐν μιᾷ λέξει «σύμβολα»²⁶ τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας.

Ἐλέχθη ἤδη, ὅτι τόσον ἡ Θεοτόκος, ὅσον ὁ Σταυρὸς οὐδέποτε ὑπῆρξαν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἀπλῶς ἡ Μαρία ἢ ξύλον και ὄργανον καταδικῆς. Καίτοι ἡ φύσις των δὲν παραθεωρεῖται, ἡ Ἐκκλησία ἔχει ἐθισθῆ νὰ βλέπῃ πέρα τοῦ

22. Πρβλ. «Σωτήρᾶς μου ἐπιγράφομαι πόθῳ τοὺς τὸν Κτίστην ἐν σαρκί δεξαμένους, τὴν μὲν ἀγνὴν ὡς ζωὴν ἀφθαρτοῦσαν, τὸν δὲ Σταυρὸν ὡς νεκροῖς ζωοπάροχον...» (Καὶ νῦν, φδ. στ', καν. Παρακλ. Σταυροῦ). Ἡ Θεοτόκος «ἐσωμάτωσε» τὸν Χριστόν, ὁ δὲ Σταυρὸς «ἐπηρδεύθη θείῳ αἵματι».

23. Οὕτως ἐθεωρεῖτο ἀπὸ τοῦ δ' αἰ. Ἄ. Φυτράκη, *Λείψανα και τάφοι μαρτύρων*, ἐν Ἀθήναις 1955, σ. 5. Πρβλ. *Diction. de Théol. Cathol.* III, 2356 ἔ.

24. «Ὁργανον σωματώσεως θείας» (E,52) καλεῖται ἐν τῇ ὕμνογραφίᾳ ἡ Θεοτόκος. Βεβαίως περιοριζόμεθα ἐνταῦθα εἰς τὴν ὀρολογίαν τῆς Ὑμνογραφίας και δὲν ἐξετάζομεν τὴν προσωπικὴν και ἐλευθέραν μετοχὴν τῆς Θεοτόκου εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ σχεδίου τῆς σωτηρίας.

25. Πρβλ. Γαλ. 8,4. Γαλ. στ, 14. Κολ. α, 20. Ἐβρ. ιβ, 2 κλπ.

26. «Ἐνδοξον σημεῖον τοῦ Δεσπότη» καλεῖται ὁ Σταυρὸς (Τρ. φδ. α' καν. Χαίρ.). Ἐπίσης «Θεοῦ σύμβολον» (Οἰκ. Μ.), «ἀγίου πάθους ἀγιώτατον σύμβολον» (τρ. φδ. ε' καν. 13 Σεπτ.). Ἀλλὰ και ἡ Θεοτόκος ὀνομάζεται «καταλλαγῆς σημεῖον και ἀναπλάσεως» (Τρ. φδ. στ' καν. 21 Νοεμ.).

προσώπου τῆς Θεοτόκου ἢ τοῦ ξύλου τοῦ Σταυροῦ τὴν δόξαν, μὲ τὴν ὁποίαν ἡ χάρις τοῦ σαρκωθέντος καὶ σταυρωθέντος Χριστοῦ ἔχει ἀμφοτέρους περιβάλει. Οὕτως εὐρίσκομεν συχνάκις εἰς τοὺς ὕμνους φράσεις, ὅπως: «γυναϊκὰ σε θνητὴν, ἀλλ' ὑπερφυῶς καὶ Μητέρα Θεοῦ εἰδότες, Πανάμωμε...»²⁷ ἢ «ὁ Σταυρὸς Σου, Κύριε, εἰ καὶ ξύλον ὁρᾶται τῇ οὐσίᾳ, ἀλλὰ θείαν περιβέβληται δυναστείαν»²⁸. Βλέπει δὲ οὕτως ἡ Ἐκκλησία Θεοτόκον καὶ Σταυρόν, διότι ὁ ἐν τῇ Θεοτόκῳ οἰκήσας καὶ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ἀναρτηθεὶς Χριστὸς «ἠγίασε καὶ ἐδόξασεν» αὐτοὺς ὑπὲρ πᾶσαν φύσιν²⁹.

Οἶαν, λοιπόν, θεοὺς κατέχει ἐξ ἀνθρώπων, ἥτοι ἐκ τῆς λογικῆς φύσεως, ἡ Θεοτόκος εἰς τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας, ἀνάλογον κατέχει ἐκ τῆς ὕλικῆς καὶ ἀλόγου φύσεως ὁ Σταυρὸς. Ἄν ἐκείνη εἶναι ἡ Μητέρα, ὁ Σταυρὸς εἶναι τὸ σκῆπτρον» τοῦ Χριστοῦ (Τρ. φδ. ζ' μ. Παρακλ. καν. Σταυροῦ). Τὴν «σάρκα», τὴν ὁποίαν ὁ θεὸς Λόγος ἔλαβεν ἐκ τῆς Θεοτόκου, ἵνα γίνῃ ἄνθρωπος, προσήλωσεν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, ἵνα σώσῃ τὸν ἄνθρωπον. Ἡ Θεοτόκος συνεδέθη μετὰ τοῦ θείου Λόγου κατὰ τὸν πρῶτον ἐπὶ γῆς σταθμὸν τῆς ἀπολυτρωτικῆς ἐνεργείας Του, τὴν σάρκωσιν. Ὁ Σταυρὸς ἐξ ἄλλου εἰσέρχεται εἰς τὸ σχέδιον τῆς σωτηρίας κατὰ τὸ πάθος. Ἦτοι ἀμφότεροι συνεδέθησαν πρὸς διαφόρους ἐκφάνσεις τῆς αὐτῆς δόξης τοῦ Θεοανθρώπου, καταστάντες σύμβολα ταύτης. Ἄλλ' οὕτω, διὰ τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ Σταυροῦ καὶ ἡ λογικὴ καὶ ἡ ὕλικὴ φύσις γίνονται διάκονοι τοῦ μυστηρίου τῆς σωτηρίας. Ἡ ἀνθρωπότης προσφέρει εἰς τὸν σαρκωθέντα Λόγον ὅ,τι ἐκλεκτότερον καὶ ὅ,τι ἀπαισιώτερον εἶχε, τὴν Θεοτόκον καὶ τὸν Σταυρόν³⁰. Οὕτω Μητέρα καὶ Σταυρὸς μένουσιν «διηλεκῶς» ἀναποσπάτως συνδεδεμένα μὲ τὸν Χριστόν. Τοῦτο ἐκφράζει κατὰ τρόπον εὐγλωττον ἡ ὀρθόδοξος εἰκονογραφία. Ἡ εἰκὼν τῆς βρεφοκρατούσης Παναγίας ἐκφράζει τὴν πίστιν εἰς τὴν σάρκωσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ τὴν βεβαιότητα, ὅτι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, τὴν ὁποίαν οὗτος ἔλαβεν ἐκ τῆς Θεοτόκου, «θεοποιήσας μυστικῶς», κατέστησε «συγκάθεδρον» ἐν οὐρανῷ³¹. Εἰς τὴν αὐτὴν ὁμῶς παράστασιν, ὁ Χριστὸς ἀντὶ ἄλλου φωτοστεφάνου φέρει τὸν Σταυρόν.

27. Τρ. φδ. γ' καν. Κοσμᾶ 15 Αὐγούστου.

28. Ἀπόστ. ἐσπ. Τετ. πλ. α' ἤχ.

29. Πρβλ. Οἶκ. Ψ. τῶν Χαριτισμῶν Θεοτόκου καὶ Σταυροῦ. Λέγεται ἐπίσης καὶ περὶ τοῦ Σταυροῦ: «τὸν ὑπεραρθέντα τῶν Χερουβειμ καὶ τὸν ὑπεράνω ἀναβάντα τῶν Σεραφεϊμ» (μ. Παρακλ. καν. Σταυροῦ).

30. Πρβλ. τὸ τροπάριον: «Τί Σοι προσενέγκωμεν, Χριστέ, ὅτι ὤφθης ἐπὶ γῆς ὡς ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς; ἕκαστον γὰρ τῶν ὑπὸ Σοῦ γενομένων κτισμάτων τὴν εὐχαριστίαν Σοὶ προσάγει· οἱ ἄγγελοι τὸν ὕμνον· οἱ οὐρανοὶ τὸν ἀστέρα· οἱ μάγοι τὰ δῶρα· οἱ ποιμένες τὸ θαῦμα· ἡ γῆ τὸ σπῆλαιον· ἡ ἔρημος τὴν φάτιν· ἡμεῖς δὲ μητέρα παρθένον». Ἐπίσης τὸ γνωστὸν ἀντίφωνον τοῦ ὄρθρου τῆς Μ. Παρασκευῆς, «Λαὸς μου, τί ἐποίησά σοι, ἢ τί σοι παρηνώχλησα; ... τί μοι ἀνταπέδωκας; ... ἀντὶ τοῦ ἀγαπᾶν με, σταυρῷ με προσηλώσατε».

31. Βλ. ὕμνογραφίαν ἑορτῆς τῆς Ἀναλήψεως.

Τοιοῦτόν τι δὲν παρατηρεῖται εἰς τὰς παραστάσεις τῶν Ἀγίων³². Ἄν ἡ Θεοτόκος εἶναι: ἡ Μήτηρ τοῦ Κυρίου (Λουκ. α, 43) καὶ ὁ Σταυρὸς εἶναι: ὁ «Σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ»³³. Ὁ Χριστὸς ἀνῆλθεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς φέρων τὴν «σάρκα» (τὴν ἀνθρωπότητα), ἀλλὰ «νοητῶς» καὶ τὸν Σταυρόν, ὡς πληγὰς εἰς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας (πρβλ. Ἰωάν. κ, 27)³⁴. Κατὰ δὲ τὴν Κρίσιν δὲν θὰ ἐμφανισθῆ μόνον ὡς Θεάνθρωπος, ἦτοι μετὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεώς του (πρβλ. Πράξ. α, 11), ἀλλὰ προηγουμένου καὶ τοῦ Σταυροῦ αὐτοῦ³⁵.

Ἰδιαίτερος ἕμως ἐξάιρεται ὑπὸ τῶν ὑμνογράφων ἡ θέσις Θεοτόκου καὶ Σταυροῦ εἰς τὸν νέον Παράδεισον, τὸ βασίλειον τῆς χάριτος, τὴν Ἐκκλησίαν³⁶. Τὴν θλιβεράν ἐκείνην τριάδα τῆς καταδίκης, Ἀδάμ-Εὐαν-ξύλον, ἀντικατέστησαν ὡς «ἀνακεφαλαίωσις» αὐτῶν ὁ δεῦτερος Ἀδάμ³⁷ (Χριστὸς), ἡ νέα Εὐα (Θεοτόκος)³⁸, τὸ ξύλον τῆς ζωῆς (Σταυρὸς)³⁹. «Τὴν ἀμαρτίαν (τοῦ

32. Τοιοῦτον φωτιστέφανον φέρει ἔτι καὶ ὁ ἐν τῷ Ναῶ δωδεκαετῆς Ἰησοῦς. Βλ. Φ. Κόνογλου, Ἐκφρασις τῆς ὀρθοδόξου εἰκονογραφίας, τόμ. Β', σ. 44, 92, 105, κἀ. Ὁ Σταυρὸς ὡς φωτιστέφανος τοῦ Χριστοῦ διαδηλοῖ ὅτι οὗτος εἶναι ἡ δόξα αὐτοῦ. Βλ. σχετικῶς Κ. Κάλοκύρη, Ἡ οὐσία τῆς ὀρθοδόξου ἀγιογραφίας, Ἀθήναι 1960, σ. 62.

33. Ἡ φράσις *λαν συνήθη* εἰς τὴν Ὑμνογραφίαν. Πολλὰκις ἀπαντᾷ ἐπίσης καὶ ἡ φράσις: «ὁ Σταυρὸς τοῦ Υἱοῦ τῆς Θεοτόκου», ἡ ὅποια ἐκφράζει κατὰ τρόπον ἐξόχως χαρακτηριστικὸν τὴν σχέσιν Χριστοῦ, Θεοτόκου καὶ Σταυροῦ. Ἡ Θεοτόκος εἶναι ἄρμα, ἄρουρα, ἐνδιαίτημα, θρόνος, καθέδρα, κατοικητήριον, κιβωτὸς, ναὸς, νυμφών, οἴκημα, παλάτιον, παστάς, πόκος, σκηνή, σκῆνωμα, χωρίον, ... τοῦ Λόγου. Ὁ Σταυρὸς ὑποπόδιον Αὐτοῦ, καὶ τόπος, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες Κυρίου. Ἀμφότεροι δέ: θεοδέγμονες καὶ θεοδόχοι, κλίνη καὶ τόπος Κυρίου!

34. Πρβλ. Ὑμνογραφίαν Ἀναλήψεως. Καὶ εἰς τὴν παράστασιν τῆς εἰς Ἄδου καθόδου ὁ Χριστὸς φέρει τὸν Σταυρόν. Ὁ ἀναλαμβάνόμενος ἐπίσης εἰς τοὺς οὐρανοὺς Χριστὸς φέρει «πάθους τιμίου θεῖα σύμβολα» (Τρ. φδ. στ' καν. Β' Ἀναλήψεως).

35. Πρβλ. τὸ τροπάριον «Ἦνίκα μέλλεις ἐρχεσθαὶ ἐπὶ γῆς κρῖναι κόσμον, ὃν ἐπλασας, Κύριε, ἀγγελικῶν προπορευομένων Σῶν στρατιῶν καὶ τοῦ Σταυροῦ προλάμποντος ὑπὲρ τὰς αὐγὰς τὰς ἡλιακὰς τῆ τοῦτου δυναστεία...» (Τρ. φδ. θ' καν. Σταυρ.). Ἐκτενῶς διμλεῖ σχετικῶς ὁ ἱ. Χρυσόστομος ἐν Ρ.Γ. 49, 403 ἔ. Πρβλ. Μ. Σιῶτορο, Ὁ Σταυρὸς ὡς σφραγὶς τῶν Χριστιανῶν, ἐν: Γρηγ. Παλαμᾶς, 33, 1950, σ. 270 ἔ.

36. Τὸ θέμα τοῦτο ἀναπτύσσεται ἐν ἐκτάσει εἰς τὴν Πατερικὴν Γραμματείαν. Ὁ τὴν θεωρίαν τῆς ἀνακεφαλαίωσης (Recapitulatio) ἐκθέτων Εἰρηναῖος λέγει σχετικῶς: «plantata est enim Ecclesia Paradisus in hoc mundo (Adv. Haer. V, 20,2 = Ρ.Γ. 7, 1178Α). Πρβλ. Ὁριγένην, Ρ.Γ. 12, 100Β (ἐν τῷ Παραδείσῳ τίθενται, τοῦτέστιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ), Μ. Ἀθανάσιον, Ρ.Γ. 26, 13Β («εἰς τὸν Παράδεισον τῆς Ἐκκλησίας»), Κύριλλον Ἱεροσολύμων, Κατήχ. 1,4, Γρηγ. Νύσσης, Ρ.Γ. 44, 977C κλπ.

37. Ὁ ὄρος Παύλειος, βλ. Ρωμ. ε, 22.

38. Πρβλ. Ἰουστίνου, Διάλ. πρὸς Τρύφ., κεφ. 100.

39. Τὸ ὅλον θέμα ἀναπτύσσεται ἀμυδρῶς πῶς ἐν τῇ πρὸς Διόγνητον ἐπιστολῇ, κεφ. 12: «...οἱ γενόμενοι παράδεισος τρυφῆς, πάγκαρπον ξύλον, εὐθαλοῦν ἀνατελλαντες ἐν ἑαυτοῖς... ἦτω Σοὶ καρθία γνώσις, ζωὴ δὲ λόγος ἀληθῆς, χωρούμενος. Οὗ ξύλον φέρων καὶ καρπὸν ὄρων τρυγήσεις ἀεὶ τὰ παρὰ Θεοῦ ποθούμενα, ὧν ὄφρις οὐχ ἄπτεται, οὐδὲ πλάνη συγκρωτίζεται· οὐδὲ Εὐα φθείρεται, ἀλλὰ παρθένος πιστεύεται». Σαφῶς ἕμως ἀναπτύσσεται τὸ

πρώτου Ἀδάμ) ἐξαφανίζει σταυρωθεὶς ὁ δεύτερος» (εἰρμ. ῥδ. ε' καν. Κυρ. β' ἤχ.) Ἡ Θεοτόκος ἀποδίδει διὰ τῆς ὑπακοῆς ὅτι, ἡ πρώτη Εὐα διὰ τῆς παρakoῆς ἀπώλεσεν, ὁ δὲ Σταυρὸς «τὴν ζωὴν ἐξήγησεν, ἀναμάρτητον ἔχων προσηλωμένον τὸν Κύριον» (ιδ. προσ. 14. Σεπτ.) καὶ οὕτω «Παράδεισος ἄλλος ἐγνώσθη ἡ Ἐκκλησία, ὡς πρὶν ξύλον ἔχουσα ζωηφόρον τὸν Σταυρόν»⁴⁰. Ὡς ἀρίστην δὲ ἔκφρασιν τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ θέσεως Χριστοῦ-Θεοτόκου-Σταυροῦ θεωροῦμεν τὸν εἰρμὸν τῆς θ' ῥδῆς τοῦ καν. τοῦ Σταυροῦ ὑπὸ Κοσμᾶ τοῦ Μελωδοῦ: «Μυστικὸς εἶ, Θεοτόκε, Παράδεισος, ἀγεωργήτως βλαστήσασα Χριστόν, ὑφ' οὗ τοῦ Σταυροῦ ζωηφόρον ἐν γῆ πεφυτούργηται δένδρον· δι' οὗ νῦν ὑψουμένου, προσκυνοῦντες Αὐτόν, Σὲ μεγαλύνομεν»!

4. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ κατωτέρω ἔκθεσις τῶν Παραλλήλων Θεοτόκου καὶ Σταυροῦ ἔχει χαρακτῆρα βασικῶς δειγματοληπτικόν, διότι σκοπὸς ἡμῶν εἶναι νὰ ἐξαρθῇ τὸ φαινόμενον, ὥστε νὰ ἐπισημανθοῦν καὶ δι' αὐτοῦ αἱ θεολογικαὶ προεκτάσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ὑμνογραφίας. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὴν κοσμητικὴν φρασεολογίαν τῆς Θεοτόκου παραπέμπομεν, ὡς ἐλέχθη, εἰς τὸ ἔργον τοῦ Σ. Εὐστρατιάδου: Ἡ Θεοτόκος ἐν τῇ Ὑμνογραφίᾳ. Ἡ παραπομπὴ γίνεται διὰ τοῦ γράμματος Εἰ, ἐπιτασσομένου τοῦ ἀριθμοῦ τῆς σελ. τοῦ ἔργου. Ὡς πρὸς δὲ τὴν κοσμητικὴν φρασεολογίαν τοῦ Σταυροῦ αἱ παραπομπαὶ γίνονται εἰς τὰ ἐν χρῆσει λειτουργικὰ βιβλία. Προετιμήσαμεν ὅμως νὰ σημειοῦμεν μόνον τὴν ἑορτὴν καὶ τὴν θέσιν τοῦ ὕμνου ἐν τῇ σχετικῇ ἀκολουθίᾳ, ὅχι δὲ καὶ τὴν σελ. τῆς πηγῆς, πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ ἀναγνώστου, δυναμένου νὰ ἀνευρίσκη ἀνέτως τὰ κείμενα εἰς οἰανδήποτε ἔκδοσιν τῶν λειτουργικῶν μας βιβλίων.

θέμα ὑπὸ τοῦ Ι. Χρυσοστόμου εἰς τὴν ὁμιλίαν του, Εἰς τὸ Ἅγιον Πάσχα (P.G. 52, 767-68): «Καὶ δι' ὧν ἡμᾶς κατεπάλαισεν ὁ διάβολος, διὰ τούτων αὐτοῦ περιεγένετο ὁ Χριστός. Αὐτὰ τὰ ὄπλα ἔλαβε καὶ τούτοις αὐτὸν κατηγωνίσαστο. Καὶ πῶς; ἔκουε. Παρθένος καὶ ξύλον καὶ θάνατος τῆς ἡμετέρας ἡττης γέγονε τὰ σύμβολα. Καὶ γὰρ παρθένος ἦν ἡ Εὐα· οὐδέπω γὰρ ἄνδρα ἐγίνωσκεν, ὅτε τὴν ἀπάτην ὑπέμεινε· ξύλον ἦν τὸ δένδρον· θάνατος τὸ ἐπιτιμιον τὸ κατὰ τοῦ Ἀδάμ. Εἶδες πῶς παρθένος καὶ ξύλον καὶ θάνατος γέγονεν ἡμῖν τῆς ἡττης τὰ σύμβολα; Ὅρα τοίνυν πῶς καὶ τῆς νίκης αὐτὰ πάλιν γέγονε παραλία. Ἐντὶ τῆς Εὐας ἡ Μαρία· ἀντὶ τοῦ ξύλου τοῦ εἰδέναι γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ, τὸ ξύλον τοῦ Σταυροῦ· ἀντὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀδάμ, ὁ δεσποτικὸς θάνατος...». Πρβλ. καὶ ἐν: P.G. 49, 396. Τὸ θέμα τοῦτο ἐπαναλαμβάνεται περαιτέρω ὑπὸ πολλῶν Πατέρων. Ἐναφέρομεν ἐνδεικτικῶς σχετικὸν κείμενον τοῦ πρεσβ. Πανταλέοντος, P.G. 98, 1268C: «... Κατὰ τὸν πολυανθῆ τῆς Ἐκκλησίας λειμῶνα, κατὰ τὸν πνευματικὸν ὄντως καὶ νοερὸν παράδεισον, οὗ δάκνων ὄφις καὶ συρίζων οὐκ ἔστι, οὐκ Εὐα παραλαλομένη καὶ παραλαλοῦσα τὸν ἄνδρα καὶ πείθουσα μεταλαβεῖν τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως... οὐ φλογίνη ρομφαία τὴν εἴσοδον τοῖς βουλομένοις εἶδον γενέσθαι φοβερῶς ἀποτειχίζουσα. Μόνον δὲ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, καὶ παρθένος τίκτουσα τὸν ἑαυτῆς ἀφθόνως νυμφίον...».

40. Θεοδ. Στουδ. P.G. 99, 1761 B. Πρβλ. Παντολ. Διάκονον, PG. 98, 1265 BC.

ΑΙ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑΙ ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ

Αἴν.	= Αἴνοι	Νοέμ.	= Νοέμβριος
ἀπ.	= ἀπόστιχον, —α	οἶκ.	= Οἶκος
Ἄπρ.	= Ἀπρίλιος	Ὀκτ.	= Ὀκτώβριος
Αὔγ.	= Αὔγουστος	Ὁρθ.	= Ὁρθρος
Δεκ.	= Δεκέμβριος	Παρ.	= Παρασκευή
Δευτ.	= Δευτέρα	Παρακλ.	= Παρακλητική
Ε	= Εὐστρατιάδης Σ.	Πέμπτ.	= Πέμπτη
έβδ.	= έβδομάς	πρ.	= προσόμοιον
είρ.	= Εἰρμός	Σάββ.	= Σάββατον
έξ.	= έξαποστειλάριον	Σεπτ.	= Σεπτέμβριος
έσπ.	= έσπερινός	στ.	= στιχηρόν
ήχ.	= ήχος	σταυρ.	= σταυρώσιμον
θεότ.	= θεοτοκίον	Σταυρ.	= Σταυροπροσκύνησις
Ἰαν.	= Ἰανουάριος	Τετ.	= Τετάρτη
ιδ.	= ιδιόμελον	τρ.	= τροπάριον
Ἰούλ.	= Ἰούλιος	Τρ.	= Τριψίδιον
Ἰούν.	= Ἰούνιος	τριψδ.	= τριψίδιον
κάθ.	= κάθισμα	Φεβρ.	= Φεβρουάριος
καν.	= κανών	Χαιρ.	= Χαιρετισμοί
Κυρ.	= Κυριακή	ώδ.	= ώδή
Μάρτ.	= Μάρτιος		

2) ΤΑ ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ

α. Ὅμοια κατὰ λέξιν

ΣΤΑΥΡΟΣ

ΘΕΟΤΟΚΟΣ

1) Ἄγιος (ἀπ. Αἴν. 19 Σεπτ.) — Ἄγιασθεις τῇ ἀφῆ τοῦ ἁγίου σώματός τε καὶ αἵματος (Δαμασκ. P.G. 94, 1129/32).	Ἄγια, ὡς τὸν ὑπεράγιον κῆσασα σαρκί (E,1).
2) Ἀγιάζει κόσμον τῇ αὐτοῦ προσκυνήσει (τρ. φδ. δ' καν. Παρ. Δ' ἐβδ. Νηστ.).	Ἀγιάσασα τὰ πάντα διὰ τῆς κυήσεως — ἀγιάζουσα πιστοὺς (E,1).
3) Ἀγλάισμα ἀγγέλων ⁴¹ (τρ. φδ. α' καν. Χαιρ.) — ἀπάντων παιδρῶν (Οἰκ. Ψ') — μοναζόντων (στ. Αἴν. 1. Αὐγ.).	Ἀγλάισμα τίμιον ἀγγέλων ⁴¹ , κόσμου καὶ προστασία-ιερέων τίμιον — τῆς φύσεως ὅλης — ἔνθεον παρθένων (E,2).
4) Ἀειμακάριστος (στ. ἐσπ. Πέμπτ. Δ' ἐβδ. Νηστ.).	Ἀειμακάριστος (E,3).
5) Ἀΐγλη φωτοειδής (τρ. φδ. α' καν. 14 Σεπτ.).	Ἀΐγλη τῶν οὐρανῶν (E,3).

41. Θεοτόκος καὶ Σταυρὸς νοοῦνται ὡς ὑπέρτεροι τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων καὶ πάντων τῶν Ἁγίων. Καὶ διὰ μὲν τὴν Θεοτόκον ἀρκεῖ ἡ ὑπενθύμισις τοῦ γνωστοῦ τροπαρίου: «Τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβεὶμ καὶ ἐνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφεὶμ...» Ἐπανειλημμένως ἐπίσης χαρακτηρίζεται αὕτη: «ἀγγέλων τὸ καύχημα καὶ σεμνολόγημα», «ὑπερτέρα πάσης κτίσεως», «ἀγγέλων ὑπερέχουσα» κ.λ.π. Ταῦτα πάντα βεβαίως, ἐπειδὴ εἶναι Μήτηρ Θεοῦ. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν Σταυρὸν λέγονται ἀνάλογα. Π.χ.: «Παρίστανται τάξεις σοι τῶν ἀσωμάτων τρέμουσαι, Ξύλον ζωοδώρητον. Ἐν σοὶ γὰρ τίμιον αἶμα Χριστὸς ἐξέχεε, λύθρον ἀναστέλλων ἐναγές, δαίμοσι φερόμενον ἐπ' ὀλέθρῳ τοῦ πλάσματος» (τρ. φδ. ε' καν. Τετ. Δ' ἐβδ. Νηστ.) — «Εὐφραίνου, ἀγάλλου, ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, τὸ τρισόβλιον ξύλον προσκυνούσα σήμερον τοῦ Παναγίου Σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, ᾧ λειτουργεῖ τάγματα Ἁγγέλων καὶ μετὰ φόβου παρίστανται (τρ. φδ. θ' καν. Κυρ. Σταυρ.) — «...ἀθλοφόροι, μάρτυρες, ἀπόστολοι, ψυχὰ δικαίων περιχαρῶς νῦν ἀγαλλιῶνται, τὸ πάντας σώζον θεώμενοι προκειμένοι ἐν μέσφ ζωοδώρητον Ξύλον καὶ πιστοὺς ἀγιάζον ἐν χάριτι» (τρ. φδ. δ' καν. Παρ. Δ' ἐβδ. Νηστ.). Ὁ (ψευδο)Χρυσόστομος παρέχει τὴν ἐξήγησιν τῆς τοιαύτης τοποθετήσεως τοῦ Σταυροῦ, γράφων: «Τοῦτο γὰρ τὸ ὀρώμενον σημεῖον τοῦ Σταυροῦ, ἄγγελοι προσκυνοῦσιν, οὐ διὰ τὸ εἶδος τοῦ ξύλου, ἀλλὰ διὰ τὸν σταυρωθέντα ἐν αὐτῷ ἐκουσίως Χριστὸν ἐν σαρκί» (P.G. 62, 747).

- 6) Ἀίτιος⁴² καλῶν (Οἶκ. Η) — χαρᾶς (τρ. φδ. στ. καν. Χαίρ.) — τῆς πάντων θεώσεως (τρ. φδ. α' καν. 13 Σεπτ.). Αἰτία⁴² θεϊκῆς μεθέξεως — τῆς τῶν πάντων θεώσεως — καλῶν — χαρᾶς (E,3).
- 7) Ἀμυντήριον δαιμόνων (ἀπ. ἐσπ. 17 Σεπτ.) — κακῶν πολλῶν (Οἶκ. Ζ). Ἀμυντήριον δαιμόνων — πονηρῶν και ἀπίστων (E,4).
- 8) Ἀναβλύζων ἰάματα (Οἶκ. Π) — ζώην τὴν ἀένναον (τρ. φδ. γ' καν. Κυρ. Σταυρ.). ἀναβλύζουσα χαρὰν — ἀναβλυ-
στάνουσα ρεῖθρον ἀθανασίας και τὸ ὕδωρ τῆς ἀφέσεως (E,4,5).
- 9) ἀναίρετης φθορᾶς (καθ. ὄρθρ. Τρ. Δ' ἐβδ. Νηστ.) — παθῶν (προσ. στ. ἐσπ. Τετ. Δ' ἐβδ. Νηστ.). ἀναίρεσις τῆς ἀποτόμου ἀρχαίας ἀπο-
φάσεως — ἀναίρεσις κατηφείας, λύπης πέν-
θους, — ἀναίρουσα ἀμαρτίας τὸν
ρύπον (E,5).
- 10) ἀνάκλησις τοῦ Ἀδάμ και τῆς Εὔας (Οἶκ. Η) — μετανοίας (τρ. φδ. ζ' καν. Χαίρ.). — ἀνάκλησις τοῦ Ἀδάμ και τῆς
Εὔας — πάντων βροτῶν (E,5).
- 11) ἀνάστασις ἀπάντων τεθνεώτων (στ. ἀπ. ἐσπ. 13 Σεπτ.). ἀνάστασις τεθνεώτων (E,5).
- 12) ἀνδρεία (τοῦ στρατοῦ) (τρ. φδ. θ' καν. Ἄλλου, Τετ. Δ' ἐβδ. Νηστ.). ἀνδρεία (μαρτύρων, παρθένων), (E,6).
- 13) ἀνεμόρφωσε τὰς παλαιοτάτας σκιάς (Οἶκ. Τ.). ἀναμορφώσασα τὴν ἐν Ἐδὲμ ἀμορ-
φίαν — ἀνανεώσασα τὴν πεσοῦσαν εικό-
να — ἀνάπλασις (E,5).
- 14) ἄνθος ἀμάρωντον (τρ. φδ. ζ' καν. Χαίρ.) — ἔπερ ἤθησε τὴν σωτηρίαν ἡμῶν (Οἶκ. Ο). ἄνθος ἀμάρωντον και εὐκαλῆς — τῆς
θείας ζωῆς ἀνθεῖσαν εὐλογίαν (E,6,7).
- 15) ἀνιστᾶ νεκρῶν και θάνατον κατήρ-
γησε (στ. Αἴν. Πλ. Δ' Ἠχου). ἀνάστασις τοῦ πεσόντος Ἀδάμ —
τεθνεώτων — τοῦ πρώτου πτώματος (E,6).
- 16) ἀνοίξας παραδείσου τὰς εἰσόδους (Οἶκ. Ρ). ἀνοίξας τὰς παραδείσου τὰς πύλας —
τὰς πύλας τῆς ζωῆς — τὴν τρίβον τῆς οὐ-
ρανῶν βασιλείας (E,7).
- 17) ἀνόρθωσις πεπτωκότων (Οἶκ. Ν.). ἀνόρθωσις τῶν πεσόντων ἀσφαλῆς
— τῆς καταπτώσεως τοῦ Ἀδάμ (E,7).
- 18) ἀντίλυτρον τῶν πταισμάτων (καθ. ὄρθρ. Σαββ. Α' ἤχου Τριφδ.). ἀντίλυτρον κόσμου (E,7).
- 14) ἀνυψώσας ἡμᾶς εἰς φθορὰν
πεσόντας (στ. ἀπ. ἐσπ. 13 Σεπτ.). ἀνυψώσασα ἀπὸ γῆς πρὸς οὐρανὸν
τῷ ξένῳ τοκετῷ τὸ ἀνθρώπινον (E,7).

42. Ἡ Θεοτόκος βεβαίως δὲν εἶναι αὐτοαἰτία τῆς θεώσεως ἡμῶν, ἀλλ' ἡ μόνη ἐξ ἀνθρώπων αἰτία τῆς σωτηρίας. Ἐμμέσως λοιπὸν εἶναι και αὕτη αἰτία τῆς θεώσεως. Ἄλλως τε λέγεται σαφῶς ἐν τῇ Ἑμνογραφίᾳ: «Ἴνα θεώσῃ ἡμᾶς, Θεὸς ἐσαρκώθη» (θεοτ. φδ. η' καν. Τρ. Β' ἤχου. Πρβλ. Μ. Ἀθανάσιον PG 26, 92/3). — «Σταυρῷ προσηλωθεὶς ἐκούσιως, Οἰκτίρμον, ἐθέωσας ἡμῶν τὴν φθαρεῖσαν οὐσίαν» (καθ. Ὁρθρ. Παρ. α' ἤχου) — «Μόνη τοὺς βροτοὺς ἐθέωσας, σωματωθέντα Λόγον ἀποκυήσασα» (θεοτ. φδ. θ' καν. Πέμπτ. Α' ἤχου). Ἐπὶ τοιούτων πρῖσμα δέον νὰ θεωρῶνται εἰς αἰ ἀνάλογοι ἐκφράσεις, ὡς π.χ. ἀνοί-
ξας (—ασα) Παραδείσου, ἀρχὴ (ἢ ρίζα) τῆς σωτηρίας — βᾶσις (ἢ εἰσοδος) τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν κ.λ.π.

- 20) ἀπαστράπτων τὸ θεῖον φέγγος (τρ. φδ. ε' καν. 14 Σεπτ.). ἀπαστράπτουσα τῷ θεῖῳ Πνεύματι (E,8).
- 21) ἀπόλαυσις παραδείσου τρυφῆς (Οἶκ. Λ). ἀπόλαυσις ζωῆς τῆς αἰδίου (E,9).
- 22) ἄρμα Θεοῦ, ἐν ᾧ περιέδραμεν ἀγαλλόμενος (τρ. φδ. ζ' καν. Χαιρ.). ἄρμα Θεοῦ — τοῦ Λόγου λογικὸν καὶ ἔμφυχον (E,9).
- 23) ἀρχὴ τῆς σωτηρίας (τρ. φδ. γ' καν. Χαιρ.). (Πρβλ. Ἑσαίου 9,6). ἀρχὴ τῆς ἡμῶν σωτηρίας — καὶ ρίζα τῆς σωτηρίας (E,10).
- 24) ἀστὴρ τὸν κόσμον αὐγάζων (Οἶκ. Φ.). ἀστὴρ εἰσάγων κόσμῳ τὸν μέγαν ἥλιον (E,10).
- 25) ἀστραπὴ χριστοκτόνους ἀμβλύνοῦσα (Οἶκ. Φ.). ἀστραπὴ στίφη δαιμόνων φλογίζουσα (E,10).
- 26) ἀσφάλεια κόσμου (στ. μ. ἐσπ. Γ' Κυρ. Νηστ.). ἀσφάλεια τοῦ κόσμου κοινὴ (E,10).
- 27) αὐγὴ⁴³ Νοητοῦ Ἑλλίου (Οἶκ. Η). αὐγὴ⁴³ μυστικῆς ἡμέρας — πάμφωτον τὸν ἥλιον ἀνατείλασα (E,10).
- 28) ἄχραντος (στ. μ. ἐσπ. 14 Σεπτ.) (πολλ.). ἄχραντος (πολλ.) (E,11).
- 29) βάθος Προνοίας Θεοῦ (Οἶκ. Ρ.). βάθος ἀποκρύφων μυστηρίων Θεοῦ (E, 11).
- 30) βακτηρία ἁγίων πάντων (ἐξαπ. 16 Σεπτ.). βακτηρία γηραιῶν, τυφλῶν (E,11).
- 31) βάσις τῆς εὐσεβείας (Οἶκ. Τ). βάσις καὶ θύρα καὶ κλεις καὶ εἴσοδος τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν (E,12).
- 32) βάτος (καιομένη καὶ μὴ καταφλεγόμενη) (Πρβλ. P.G. 151,125). βάτος ἄφλεκτος — ἔμφυχος καὶ ἀκατάφλεκτος, πυρφοῦσα, ἐν πυρὶ ἀκατάφλεκτος τοῦ ἀδύλου πυρὸς (E,12).
- 33) βαστάσας τὸν Σωτῆρα τῶν ἀπάντων (Οἶκ. Τ) — Ὑψιστον (στ. πρ. Αἴν. 14 Σεπτ.)—τῶν πάντων ἁγίων ἁγιώτατον Λόγον (Οἶκ. Ω) βαστάσασα τὸν ἄμνον τοῦ Θεοῦ τὸν τιθέντα νέφη τὴν ἑαυτοῦ ἐπίβασιν (E,12).
- 34) βλαστήσας τὴν τρυφὴν τῆς ζωῆς (στ. πρ. ἐσπ. Τρ. Β' ἐβδ. Νηστ.). βλαστήσασα τὸν φυτουργὸν τῆς ζωῆς—βότρυν τὸν ὠραιότατον (E,13).
- 35) γαλήνη τοῦ σύμπαντος (τρ. φδ. ζ' καὶ Χαιρ.). γαλήνη τῶν βροτῶν (E,14).
- 36) γέφυρα ἀναφέρουσα ἐκ γῆς πρὸς οὐρανὸν (τρ. φδ. γ' καν. Χαιρ.). γέφυρα μετάγουσα τοὺς ἐκ γῆς πρὸς οὐρανὸν (E,14).
- 37) γνώρισμα λαμπρὸν τῆς πίστεως (Οἶκος Ε). γνώρισμα λαμπρὸν τῆς πίστεως (E, 15).
- 38) δένδρον ἀγλαόκαρπον καὶ πανάγον (τρ. φδ. α' καν. Χαιρ.)—ζωηφόρον (τρ. φδ. θ' καν. α' Αὐγ.). δένδρον ἀγλαόκαρπον, ἐξ οὗ τρέφονται πιστοὶ (E,16).
- 39) διάδημα βασιλέων τίμιον (Οἶκ. ὄρθρ. 7. Μαίου). διάδημα βασιλέων τίμιον (E,16).

43. Ἐκφράσεις, ὡς «αὐγὴ μυστικῆς ἡμέρας», «ἄρμα Θεοῦ», «δοχεῖον ἀνεσπέρου φωτὸς» ἢ λέξεις ὡς «θεοδέγμων», «θυσιαστήριον» κ.τ.δ. δὲν εἶναι τυπικὰ ποιητικὰ ἐκφράσεις, ἀλλ' ἔχουν καθαρῶς χριστολογικὸν καὶ σωτηριολογικὸν χαρακτῆρα.

- 40) διανοίξας οὐρανοὺς κεκλεισμέ- διανοίξασα Παραδείσου τὴν θύραν
 νους (Κάθ. ἕρθρ. 7 Μαΐου). (E,17).
- 41) διάσωσμα βροτῶν (τρ. φδ. α' διάσωσμα βροτῶν, κόσμου (E,17).
 καν. Χαιρ.) — κόσμου (Οἶκ. E).
- 42) δι' αὐτοῦ⁴⁴ κόσμος ἠγίασται (τρ. δι' αὐτῆς⁴⁴ ἠγιάσθησαν τὰ πάντα διὰ
 φδ. ε' καν. Χαιρ.) — βροτοὶ ἐθεώ- τῆς κηρύσεως (E,1) — ἡμεῖς ἐθεώθημεν (στ.
 θημεν (στ. ἀπ. ἐσπ. 13 Σεπτ.). Ἰδ. Μ. ἐσπ. 25 Δεκ.).
- 43) διέσωσε τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων διὰ σώζουσα τῶν τόκω τὴν ναυαγή-
 (ἀπ. Αἴν. Παρ. πλ. Α' ἤχου). σασαν φύσιν (E,17).
- 44) δόξα ἀγγέλων (ἐξ. 14 Σεπτ. — δόξα ἀγγέλων, βροτῶν (E,17/8), Ἐκ-
 βροτῶν (στ. ἐσπ. Δευτ. Δ' ἐβδ. Νη- κλησίας, Ἰερέων, Μαρτύρων, Οἰκουμένης,
 στ.) — ('Ἄλλὰ καὶ) Ἐκκλησίας Πληρώματος (E,17/8).
 (Οἶκ. Α) — Χριστοῦ⁴⁶ (στ. ἀπ. ἐσπ. 13 Σεπτ.).
- 45) δοτῆρ χαρισμάτων τοῦ Πνεύμα- δοσίσις ἀγαθῶν (E,18).
 τος (Οἶκος E).
- 46) δοχεῖον τοῦ φωτός (Οἶκ. E). δοχεῖον ἀνεσπέρου φωτός (E,18).
- 47) δύναμις ἀήττητος (τρ. φδ. α' δύναμις ἄμαχος (E,19).
 καν. Χαιρ.).
- 48) δώρημα⁴⁶ τοῖς βροτοῖς (στ. προ- δώρημα⁴⁶ τῶν ψυχῶν ἡμῶν (E,19).
 σόμ. Αἴν. 14 Σεπτ.).

44. Εἰς τὴν λατρείαν γενικῶς καὶ τὴν ὕμνογραφίαν εἰδικώτερον αἱ φράσεις «διὰ τῆς Θεοτόκου» ἢ «διὰ τοῦ Σταυροῦ» ἀπαντῶσι πλειστάκις, ὡς π.χ. «διὰ τῆς Θ. ἐλέησον ἡμᾶς» ἢ «διὰ Σταυροῦ σώζει ὁ Θεὸς τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων». Ἀρχαιοτέραν χρῆσιν τῆς φράσεως «διὰ Σταυροῦ» εὐρίσκομεν εἰς τὸν Ἅπ. Παῦλον, π.χ. Γαλ. 2,14 : «δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται», Κολοσ. 1,20: «διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Σταυροῦ αὐτοῦ», Ἐφεσ. 2,16: «καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἐνὶ σώματι διὰ τοῦ Σταυροῦ». Ἀλλὰ τὸ «διὰ» αὐτὸ προκειμένου περὶ τῆς Θ. δὲν ὑποκρύπτει τὴν ἐννοίαν τῆς «μεσιτηρίας πασῶν τῶν χαρίτων» κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν δόξαν (Πρβλ. Π. Τρ ἐ μ π ἐ λ α, Δογματικὴ... II, 216). Σχετίζεται ἀπλῶς πρὸς τὴν «μεσιτικὴν πρεσβείαν» τῆς Θ. πρὸς τὸν Υἱὸν αὐτῆς, ὑπὲρ ἡμῶν τῶν υἰῶν αὐτῆς κατὰ χάριν (πρβλ. Ἰω. 19,27). Διὰ δὲ τὸν Σ. ἢ πρόθεσις «διὰ» σημαίνει κοινωνίαν τῆς ἐκ τῆς θυσίας τοῦ ἐπ' αὐτοῦ Σταυρωθέντος σωστικῆς χάριτος. Τὴν ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ συνάφειαν Θ. καὶ Σ. ἐκφράζει ἀραιότατα πλὴν ἄλλων τὸ ἐξῆς τροπάριον: «Σῶσον με, Μητρὸς τῇ χάριτι, δέομαι, τῆς Παναχράντου Σου, καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ θεῆα δυνάμει...» (τρ. φδ. θ. καν. Χαιρ. Στ.).

45. Λέγει ὁ ἱ. Χρυσόστομος (PG 49, 396/7): «Σταυρὸς τὸ τοῦ Πατρὸς θέλημα, ἢ τοῦ Μονογενοῦς δόξα, τὸ τοῦ Πνεύματος ἀγαλλίαμα». Πρβλ. Γ ἐ μ. Κ ω ν / λ ε ω ς, PG. PG. 98, 221 D. Ἡ πηγὴ εὐρηταὶ προφανῶς ἐν Ἰωάν. ιγ', 31 καὶ ιζ', 5.

46. Διάχυτος τυγχάνει ἐν τῇ ὕμνογραφίᾳ ἡ πίστις, ὅτι Θεοτ. καὶ Σταυρὸς ἐδόθησαν παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς ἀνθρώπους πρὸς προστασίαν, βοήθειαν, σωτηρίαν. Π.χ. «Σὺ γὰρ προστασία πρὸς Θεὸν δέδοσαι (= Θεοτόκε)» (δδξ. ἐσπ. Τετ. Β' ἤχου). — «Τὸν ζωοποιὸν Σταυρὸν τῆς σῆς ἀγαθότητος, ὃν ἐδωρήσω ἡμῖν τοῖς ἀναξίλοις, Κύριε, σοὶ προσάγομεν εἰς πρεσβείαν» (ἀπολ. 13 Σεπτ.). — Ἀλλαχοῦ λέγεται περὶ τοῦ Σταυροῦ: «...ὅτι φῶς ἡμῖν δεδώρησαι καὶ σωτηρίαν τῶν ψυχῶν ἡμῶν» (τρ. Λιτῆς 14 Σεπτ.). — «Ὁ Κύριος ἰσχυρὸν ἡμῖν τεῖχος καὶ προστατήν καὶ φρουρὸν σε παρέσχε (= Σταυρὸν)» (δδξ. τρ. φδ. στ' μ. Παρακλ. Καν. Σταυροῦ). Πρβλ. τὸ τροπάριον: «Τοῦ βασιλεῶς τῶν οὐρανῶν τὴν Μητέρα καὶ Σταυ-

- 49) δωροῦμένος τὸ μέγα ἔλεος (στ. ἀποστ. ἔσπ. 13 Σεπτ.). δωροῦμένη τὸ μέγα ἔλεος (E,19).
- 50) ἐγκαλλώπισμα Ἀποστόλων, ὁσίων (στ. Μ. ἔσπ. 14 Σεπτ. καὶ στ. ἀπ. ἔσπ. 13 Σεπτ.). ἐγκαλλώπισμα βροτῶν, δικαίων, πάντων (E,19/20).
- 51) ἐδραίωμα Ἐκκλησίας (στ. Αὐν 1 Αὐγ.). ἐδραίωμα πίστεως, μαρτύρων, ὁσίων ἀποστόλων (E,20).
- 52) ἐκλάμπων φῶς (καθ. μεσῶδ. ὄρθρ. 13 Σεπτ.). ἐκλάμπουσα φῶς (E,20).
- 53) ἐλατήρ δαιμόνων (στ. Ἰδ. Λιτ. 14 Σεπτ.). ἐλαύνουσα δαίμονας (E,21).
- 54) ἐλπὶς Χριστιανῶν (Δοξ. ἔσπ. 31 Ἰουλ.). ἐλπὶς τῶν ψυχῶν ἡμῶν (E,21).
- 55) ἔλεγχος ἐβραίων (Οἶκ. Η.). ἐλέγχουσα τὸν δόλον τῶν εἰδώλων (E,21).
- 56) ἐντρυφήμα μοναζόντων ἀσκητῶν (τρ. φδ. η' καν. Χαίρ. — Οἶκ. Ν.). ἐντρυφήμα μοναζόντων, ἀσκητῶν (E, 22).
- 57) ἐξήνθησε γλυκεράν ζωὴν (καθ. Τετ. πλ. δ' ἤχου). ἐξήνθησε τὸ πολυποικίλον ἔαρ (E, 22).
- 58) ἐπανόρθωσις ἀνθρώπων (εἰρ. φδ. δ' καν. Παρ. Δ' ἐβδ. Νηστ.). ἐπανόρθωσις ἀμαρτωλῶν, ἀπηλιπ- σμένων (E,23).
- 59) ἐργαστήριον ζωῆς (τρ. φδ ζ' καν. Κυρ. Σταυρ.). ἐργαστήριον τῆς ἐνώσεως τῶν δύο φύσεων — φρικτοῦ συναλλάγματος (E,23).
- 60) ἔρεισμα (τρ. φδ. ε' καν. Σταυρ. 1. Αὐγ.). ἔρεισμα (E,23).
- 61) εὐλογημένον ξύλον (πολλ.). εὐλογημένη (E,24).
- 62) εὐπρέπεια ἱερέων, ἀγγέλων (στ. ἀποστ. ἔσπ. 13 Σεπτ. — Οἶκ. ὄρθρ. 7 Μαΐου). εὐπρέπεια ἱερέων (E,24).
- 63) εὐφραίνων (τρ. φδ. θ' καν. Παρ. Β' ἐβδ. Νηστ.). εὐφραίνουσα (E,24).
- 64) εὐχος (Οἶκ. Ο.). εὐχος (E,24).
- 65) εὐωδία (Οἶκ. Λ.). εὐωδιάζουσα (E,24).
- 66) Ζωὴ καὶ ἀνάστασις (στ. Αὐν. Κυρ. πλ. Β) — καὶ ἀντίληψις (ἀπ. σταυρ. ἔσπ. Τρ. πλ. Β' ἤχου) — κτίσεως (κάθ. ὄρθρ. Τρ. Δ' ἐβδ. νηστ.). ζωὴ καὶ ἀντίληψις, ζώντων (E,25).
- 67) ζωήρτος (τρ. φδ. ζ' καν. Χαίρ. — ζωοδότης (Καθ. ὄρθρ. 17 Σεπτ.) ζωοδότητος (τρ. φδ. α' καν. Σταυρ.) — ζωοποιός (τρ. φδ. θ' καν. Χαίρ.). ζωοπάροχος (E,25).
- 68) ἡλιόμορφος (τρ. φδ. δ, καν. Προεῶρτ. 13 Σεπτ.). ἡλιόμορφος (E,25).

ρὸν τοῦ Σωτῆρος ἐν πίστει πάντες προσκυνοῦμεν, ὥσπερ κοινὸς προστάτας» (Καὶ νῦν, φδ. η' μ. Παρ. Καν. Στ.). Βεβαίως καὶ πολλοὶ τῶν ἀγίων χαρακτηρίζονται ὡς «θεο- δώρητοι», ὑπ' ἄλλην ἔννοιαν ἕως, ὡς ἡθικὰ πρότυπα.

- 69) ἡ λ ι ο ς (τρ. φδ. θ' καν. Προερτ. 13 Σεπτ.). ἡ λ ι ο ς (E,25).
- 70) ἡ ν ο ι ξ ε Παράδεισον (ἀπ. Αἴν. Παρ. Πλ. Α' ἤχου). ἡ ν ο ι ξ ε Παράδεισον (E,7).
- 71) θ α ὕ μ α ἀγγέλων (Οἶκ. Γ). θ α ὕ μ α (E,26).
- 72) θ ε μ ἔ λ ι ο ς Ἐκκλησίας (τρ. φδ. ζ' καν. Χαιρ.). θ ε μ ἔ λ ι ο ς Ἐκκλησίας (E,26).
- 73) θ ε ἴ ο ς (τρ. φδ. η' καν. Χαιρ.) (πολλ.). θ ε ι ο τ ἔ ρ α (E,26).
- 74) θ ε ο δ ἔ γ μ ω ν (τρ. φδ. στ. καν. Χαιρ. εἰρμ). θ ε ο δ ἔ γ μ ω ν (θεοδόχος — θεοχώρητος) (E,27).
- 75) θ η σ α υ ρ ὸ ς ἀγιάσματος (εἰρμ. φδ. η' καν. Τετ. Δ' ἐβδ. Νηστ.) — θ α υ μ ἄ τ ω ν (Οἶκ. Α). θ η σ α υ ρ ὸ ς εὐλογίας-θαυμάτων (E,27).
- 76) θ ὕ ρ α μυστηρίων (Οἶκ. Α) — παραδείσου (στ. ἀπ. ἐσπ. 13 Σεπτ.). θ ὕ ρ α μυστηρίου, παραδείσου (E,29).
- 77) θ υ ρ ε ὸ ς τῶν πιστῶν (τρ. φδ. γ' καν. 7 Μαΐου). θ υ ρ ε ὸ ς τῶν πιστῶν (E,29).
- 78) θ υ σ ι α σ τ ἦ ρ ι ο ν⁴⁷ (P.G. 140, 637). θ υ σ ι α σ τ ἦ ρ ι ο ν⁴⁷ νοερὸν (E,29).
- 79) θ ὠ ρ α ξ (τρ. φδ. θ' καν. μαρτ. Τετ. Β' Ἦχου). θ ὠ ρ α ξ (E,29).
- 80) ἰ α τ ρ ε ἴ ο ν (στ. ἐσπ. 31 Ἰουλ.). ἰ α τ ρ ε ἴ ο ν (E,30).
- 81) ἰ α τ ρ ὸ ς νοσούντων, ἀσθενούντων (στ. ἀπ. ἐσπ. 13 Σεπτ.). ἰ α τ ρ ὸ ς (E,30).
- 82) ἰ λ α σ τ ἦ ρ ι ο ν ἀπάντων (τρ. φδ. ζ' καν. Χαιρ.) — μέγα (ἀπ. σταυρ. ἐσπ. Τρ. Γ' ἤχου). ἰ λ α σ τ ἦ ρ ι ο ν ἀνθρώπων (E,30).
- 83) ἰ σ χ ὺ ς ἡ μῶν (τρ. φδ. θ' καν. Παρ. Β' ἐβδ. Νηστ.) — καὶ δυχύρωμα (τρ. φδ. ε' καν. Χαιρ.). ἰ σ χ ὺ ς τῆς ζωῆς ἡ μῶν — καὶ δυχύρωμα (E,30).
- 84) κ α θ α ἰ ρ ἔ τ η ς ἄδου (πρ. στ. ἐσπ. Τετ. Δ' ἐβδ. Νηστ.). κ α θ α ἰ ρ ε σ ι ς ἄδου (E,31).
- 85) κ α θ α ἰ ρ ω ν (τρ. φδ. δ' καν. Παρ. Β' ἐβδ. Νηστ.). κ α θ α ἰ ρ ο υ ς α (E,31).
- 86) κ ἄ λ λ ο ς καὶ διδάγμα βασιλέων εὐσεβῶν (Οἶκ. Ψ). κ ἄ λ λ ο ς βασιλείας Χριστοῦ (E,32).
- 87) κ α τ ἄ λ υ σ ι ς ξοάνων (τρ. φδ. δ' καν. Χαιρ.). κ α τ ἄ λ υ σ ι ς δαιμόνων (E,33).

47. Ὁ ὅρος ἀπαντᾷ ἤδη παρὰ Χρυσοστόμῳ: «θυσιαστήριον ὁ Σταυρὸς» (PG. 49, 400.408). Πρβλ. Γ ε ρ μ α ν ὸ ν Β' Κ ω ν / λ ε ω ς, PG. 140, 637 D: «θυσιαστήριον ἐστὶν ὁ Σταυρὸς, ἐν αὐτῷ γὰρ ἐτίθη ὁ ἄμνος τοῦ Θεοῦ...». Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ Γερμανοῦ Α' Κων/λεως (PG. 98, 241 C) καλεῖται ὁ Σταυρὸς «κατηνθρακωμένον θυσιαστήριον τοῦ ἁμνοῦ τοῦ δχιέν ἀναφορᾶ Θεοῦ». Πρβλ. Ἡ σ α ἴ ο υ σ τ', 6. Ὡς πρὸς τὴν Θεοτόκου αὐτὴ καλεῖται θυσιαστήριον πρὸς τὴν θυσίαν τοῦ ἱ. Χριστοῦ, ἀλλὰ κυρίως ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ὑπ' αὐτῆς ἀναφορᾶς τῶν εὐχῶν τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Ἰῖόν της. Ὅθεν καλεῖται «θυσιαστήριον χρυσοῦν τῶν θυμιμάτων» (E,29), πολλάκις δὲ «ἰλαστήριον τοῦ κόσμου».

- 88) κατάπαυσις φλογώσεων (στ. έσπ. 31 'Ιουλ.). κατάπαυσις θρήνων (E,33).
- 89) κατάπτωσις λατρών κόσμου (Οίκ. Ν). κατάπτωσις άσεβών (E,33).
- 90) καταράσσων έχθρους (στ. άπ. έσπ. 13 Σεπτ.). καταράσσουσα θρασύτητα τυράννων (E,33).
- 91) καταυγάζων τούς έν σκότει (τρ. ώδ. θ' καν. 13 Σεπτ.). καταυγάζουσα τόν κόσμον (E,33).
- 92) καταφυγή πάντων ανθρώπων (τρ. ώδ. δ' καν. Παρ. Δ' έβδ. Νηστ.). καταφυγή τοῦ γένους τῶν βροτῶν (E,33).
- 93) καταφύγιον (έξ. Τετ. Παρακλ.) καταφύγιον (πολλ.) (E,33).
- 94) καταλαμπρύνας όρθοδόξων τούς χορούς (Οίκ. Φ.). καταλάμψασα τὰ πέρατα τῶ παραδόξω τόκω (E,32).
- 95) καταργήσας τοῦ "Αδου τὸ κράτος (άπ. Αίν. Τετ. Πλ. Α' ήχ.) — τὸν φθορέα τῶν ψυχῶν (Οίκ. Τ). καταργήσασα τὸ κράτος τοῦ θανάτου. — τὸν φθορέα τῶν φρενῶν (E,33).
- 96) καύχημα 'Εκκλησίας (τρ. ώδ. θ' καν. Τρ. Δ' έβδ. Νηστ.) — Χριστιανῶν (έξ. Τετ. Παρακλ.) — Ιερέων (στ. Μ. έσπ. Γ' έβδ. Νηστ.) — μοναζόντων (άπ. Αίν. Κυρ. Σταυρ.) — κόσμου (Καθ. μεσ. θρθρ. 13 Σεπτ.) — οικουμένης (άπόστιχ. έσπ. Τρ. Γ' ήχ.) — τῶν όρθοδόξων (καθ. θρθρ. Παρ. Πλ. Β' ήχ.) — μαρτύρων (τρ. Τριωδ. Τετ. Δ' έβδ. Νηστ.) — οὐρανοῦ καὶ γῆς (τρ. ώδ. δ' καν. Χαιρ.). καύχημα (πιστῶν, χριστιανῶν, Ιερέων — όσιων — παγκόσμιον — οικουμένης τῶν όρθοδόξων — μαρτύρων — υπερφερές τῆς οικουμένης (E,33/4).
- 97) κειμήλιον τερπνόν τοῦ Λόγου (οίκ. Γ). κειμήλιον θεοδόχον εὐαγές — θεοφόρον — Θεοῦ (E,34).
- 98) κένωσις τῶν ταμείων τοῦ "Αδου (Οίκ. Λ). κένωσις τῶν ταμείων τοῦ "Αδου (E,34)
- 99) κέρας 'Εκκλησίας (τρ. ώδ. η' καν. έλλου Παρακλ. Α' έβδ. Νηστειῶν). κέρας βασιλείων όρθοδόξων (E,34).
- 100) κεφάλαιον (πάντων παθῶν τοῦ Κυρίου) (τρ. ώδ. ε' καν. Χαιρ.). κεφάλαιον δογμάτων Χριστοῦ σωτηρίας (E,34).
- 101) κήρυγμα άποστόλων (τρ. ώδ. γ' κν. Χαιρ.) — προφητῶν (τρ. ώδ. ε' καν. Χαιρ.). κήρυγμα άποστόλων — προφητῶν (E, 35).
- 102) κλεις⁴⁸ παραδείσου (τρ. ώδ. η' καν. Χαιρ.). κλεις⁴⁸ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν — ή άνοιξασα θύρας παραδείσου (E,35/6).
- 103) κλέος άποστόλων κοσμοκήρυκτων κλέος προφητῶν καὶ δόξα άποστόλων —

48. «Κλεις οὐρανῶν βασιλείας» τυγχάνει ὁ Στ. κατὰ Ἀνδρέαν Κρήτης (PG. 97, 1020/1). Πρβλ. Ματθ. ιστ', 19.

- (Οἶκ. Η) — μαρτύρων (στ. ἔσπ. Δευτ. Δ' ἔβδ. Νηστ.) — οἰκουμένης (Τρ. φδ. δ' καν. Χαιρ.).
- 104) κ λ ἦ μ α βότρυν στάζοντα φέρον οἶνον μυστικόν (Οἶκ. Ε).
- 105) κ λ ἱ μ α ξ⁴⁹ (δι' ἧς ἀνατρέχομεν εἰς οὐρανοὺς (στ. προσ. Αἴν. 14 Σεπτ.) — τὸν Θεὸν ἐστηριγμένον ἐπ' αὐτὴν ἔχουσα (τρ. φδ. ε' καν. Χαιρ.) — οὐρανομήκης (Οἶκος Κ) — ὑψοστήρικτος (Οἶκος Γ).
- 106) κ λ ἰ ν η⁵⁰ θεοδόχος (τρ. φδ. η' καν. Χαιρ.).
- 107) κ ο σ μ ο π ό θ η τ ο ς (στ. Μ. ἔσπ. Σαββ. Γ' ἔβδ. Νηστ.).
- 108) κ ό σ μ ο ς εὐκλεέστατος ἀληθείας (Οἶκος Ψ).
- 109) κ ρ α τ α ἰ ω μ α ἀθλητῶν (τρ. φδ. Δ' καν. Σταυρ.) — ἄρρηκτον (στ. Μ. ἔσπ. Σαββ. Γ' ἔβδ. Νηστ.) — βασιλέων (ἀπ. Αἴν. Κυρ. Σταυρ.).
- 110) κ ρ α τ ῆ ρ νέκταρος ἔμπλεως (Οἶκ. Α).
- 111) κ ρ ά τ ο ς ἀκράδαντον (τρ. φδ. ε' καν. Χαιρ.) — ἀπροσμάχητον (στ. ἔσπ. Τρ. Δ' ἔβδ. Νηστ.) — πίστεως (στ. ἔσπ. Δευτ. Δ' ἔβδ. Νηστ.) — βασιλέων καὶ στερέωμα (τρ. φδ. γ' καν. 14 Σεπτ.).
- 112) λ ά μ π ε ἰ ἡ χάρις αὐτοῦ τὴν οἰκουμένην ἀστράπτουσα (καθ. ὄρθρ. Παρ. Β' ἔβδ. Νηστ.).
- 113) λ α μ π ρ ό τ ε ρ ο ς ἡλιακῶν βολιδων (τρ. φδ. η' καν. Χαιρ.).
- 114) λ α μ π ρ ό τ η ς ἀγγέλων (στ. ἔσπ. Δευτ. Δ' ἔβδ. Νηστ.).
- 115) λ α μ π ρ ύ ν ε ἰ τὰ σύμπαντα ὑψούμενος (ἀπ. στ. Αἴν. 19 Σεπτ.).
- 116) λ α μ π τ ῆ ρ τῆς ἄνω λαμπρότητος (Οἶκ. Α) — παμφαέστατος (τρ. φδ. στ' καν. Χαιρ.).
- 117) λ ι μ ῆ ν σωτηρίας (στ. προσ. ἀπ. Μ. ἀποστόλων στερρὸν — τίμιον τῆς οἰκουμένης (Ε,36).
- κ λ ἦ μ α βλαστοῦ ἀμαράντου (Ε,36).
- κ λ ἱ μ α ξ⁴⁹ ἀναφέρουσα ἀπὸ γῆς πρὸς οὐρανὸν — μυστικὴ ἐνώσασα τοῖς οὐρανόις τὰ ἐπίγεια — δι' ἧς κατέβη ὁ Θεὸς — οὐρανομήκης — οὐρανόφραστος — ἐπουράνιος — ἧς ἐπὶ τὸ ἄκρον Θεὸς ἐστήρικτο — θεοστήρικτος (Ε,36).
- κ λ ἰ ν η⁵⁰ θεοδόχος ζῶσα (Ε,37).
- κ ο σ μ ο π ό θ η τ ο ς (Ε,37).
- κ ό σ μ ο ς φαιδρὸς — ἀσύγκριτος (Ε,37/8).
- κ ρ α τ α ἰ ω μ α ἀθλητῶν ἐνδοξον — στερρὸν — βασιλείας ἀκαταμάχητον (Ε,38).
- κ ρ α τ ῆ ρ νέκταρος πάγχρυσος προχέων οἶνον σωτήριον — χωρήσασα ὡς σταγόνα τὸ πλήρωμα τῆς Θεότητος (Ε,38).
- κ ρ ά τ ο ς στερρὸν — ἀνίκητον — πιστῶν — βασιλέων καὶ διάδημα (Ε,38).
- λ ά μ π ο υ ς α ταῖς ἀκτίσι τοῦ φωτὸς τὴν οἰκουμένην (Ε,41).
- λ α μ π ρ ο τ έ ρ α πάσης κτίσεως — ἡλίου (Ε,42).
- λ α μ π ρ ό τ η ς καὶ ἀγαλλίαμα πιστῶν (Ε,42).
- λ α μ π α δ ο υ χ ἰ α πιστῶν — λαμπηδὼν διαυγάζουσα τὰ πέρατα (Ε,41).
- λ α μ π τ ῆ ρ ἀδύτου φέγγους — ἀείφωτος (Ε,42).
- λ ι μ ῆ ν πάγκλυστος σωτηρίας — σωστι-

49. Πρβλ. Γενέσ. κη', 11 ἐ. καὶ διὰ τὴν χρῆσιν Γερμ. Β' Κων/λεως (;) ΡG. 140, 652Α.

50. Πρβλ. Ἑσμα γ, 7-8 περὶ τῆς «κλήνης Σολομῶντος».

- έσπ. 14 Σεπτ.). — σωζομένων (τρ. κός θαλαττευόντων — κοινός σωτηρίας τοῖς φδ. θ' καν. Σταυρ.) — χειμαζομένων ναυτιῶσιν ἐν σάλω παθῶν — τῶν τοῦ βίου (τρ. φδ. ζ' καν. Χαιρ.) — ποντο- πλωτήρων (Ε,42).
- 118) λύσαα τὴν παράβασιν τῶν πρωτο- λλάστων (Οἶκ. Ρ). λύσαα τὴν ἀρχαίαν ἀράν — Εὔας τὴν ἀπόστασιν — φθοράν τοῦ Ἀδάμ — τὴν κατάραν τοῦ νόμου (Ε,43).
- 119) λυτήριον νοσημάτων καὶ παθῶν λυτήριον λύπης — δακρύων — κατά- (τρ. έσπ. 31 Ἰουλ.). ρας (Ε,43).
- 120) λύτρον ἀρᾶς ἀρχαίας (Οἶκ. Γ) — λύτρον τῶν προπατόρων — δεινῶν καὶ κόσμου (ἀπ. έσπ. 13 Σεπτ.). παράκλησις πόνων (Ε,43).
- 121) λύτρωσις κατάρας (τρ. φδ. θ' λύτρωσις κατάρας παλαιᾶς—Εὔας καὶ καν. Χαιρ.) — πεσόντος Ἀδάμ τε- τοῦ Ἀδάμ ἐξανάστασις (Ε,43). λεία (ἰδ. Κυρ. Σταυρ. καὶ 14 Σεπτ.).
- 122) λυχνία φωτὸς ἀκηράτου (Οἶκ. Ψ). λυχνία ἀγία κεκτημένη φῶς τὸ πρὸ αἰώ- νων ἐκ πατρὸς ἐκλάμψαν (καὶ πάντας κατ- αυγάσαν — θείου φωτὸς φέρουσα τὸ πῦρ τῆς θεογνωσίας (Ε,43).
- 123) μεσιτεία⁵¹ θνητῶν πρὸς Θεὸν μεσιτεία⁵¹ ἀνθρώπων ἢ ἀναστόχητος (Οἶκ. Ε). (Ε,45).

51. Περὶ τῆς ἐνορίας βλ. Π. Τρεμπέλα, *ἘΔογματικὴ...*, τόμ. 3, σ. 393 ἐ. καὶ Ε. Θεοδωροπούλου, *Ἀρχιμ.*, (περὶ τῆς ἐπικλησεως «Ἰπεραγία Θεοτόκε, σῶσον ἡμᾶς») ἐν: ΕΝΟΡΙΑ 3 (1958) σ. 121-122 καὶ ΔΙΔΑΧΗ 13 (1959) σ. 125-126.

Τὸ φαινόμενον τῆς προσωποποιήσεως τοῦ Σταυροῦ ἐμφανίζεται λίαν ἐνωρίς εἰς τὴν χριστιανικὴν γραμματείαν. Τὸ ξύλον τοῦ Σταυροῦ ἐκλαμβάνεται ὡς τι ζῶν καὶ ἔμψυχον· Ἦδη παρ' αὐτῷ τῷ Παύλῳ ἡ λέξις Σταυρὸς κατανατᾶ ταυτόσημος πρὸς τὸ ὄνομα Ἰησοῦς (Πρβλ. Α' Κορ. α, 18). Πολλάκις δὲ ἐν τῇ πράξει Σταυρὸς καὶ Χριστὸς ἐνηλλάσσοντο, ἀρ- χικῶς μὲν εἰς τὴν αἰρετικὴν φιλολογίαν, ἐν συνεχείᾳ δὲ καὶ ἐπὶ ἐκκλησιαστικοῦ ἐδάφους. Ἡ ἀρχὴ ἐγένετο ἤδη εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Βαρνάβα (ἀρχαί β' α.), συνεχίζεται δὲ τὸ φαινό- μενον παρὰ Μεθοδίῳ Ὀλύμπου, Ὠριγένη κλπ. Βλ. διαπραγμάτευσιν τοῦ ζητήματος ἐν ἐκτάσει παρὰ Ἰερ. Κοτσώνη, *Τὰ Χρονολογικὰ ζητήματα τοῦ Σταυροῦ...*, ἐν Ἀθήναις 1939, σ. 46 ἐ.έ. Πρβλ. Α. F r o l o w, *La relique de la vraie croix*, Paris 1961, σ. 48 ἐ.έ. Εὐρυτάτην ὁμῶς ἔκτασιν λαμβάνει ἡ προσωποποιία τοῦ Σταυροῦ εἰς τὴν Ὑμνογραφίαν. Οὕτω πολλαχοῦ τῶν λειτουργικῶν βιβλίων λαμβάνεται ὁ Σταυρὸς ὡς ἔμψυχος. Περιορι- ζόμεθα εἰς τὴν παράθεσιν χαρακτηριστικῶν τινῶν περιπτώσεων. Ὁ Θεόδωρος Στουδίτης εἰς τὸν Κανόνα τῆς Κυριακῆς τῆς Σταυροπροσκυνήσεως (ἸΩδ. α', τρ. β' λέγει. «Ἐπιφανῆθι, ὁ μέγας τοῦ Κυρίου Σταυρὸς, δεῖξόν μοι ὄψιν θεῖαν τῆς ὀραϊότητός σου νῦν, ἄξιον προσκυ- νητῆν αἰνέσεώς σου· καὶ γὰρ ὡς ἐμψύχῳ σοὶ καὶ φωνῷ καὶ προσπτύσομαι). Πολλάκις οἱ ὕμνογράφοι διατυπώνουν ἀποστροφὰς εἰς τὸν Σταυρόν, δεῖγμα τῆς εὐρυτάτης αὐτοῦ προσω- ποποιήσεως. Συνηθέστατα ἐπίσης συνδιαλέγονται μετ' αὐτοῦ, τοῦθ' ὅπερ ἐπιδίδει κυρίως εἰς τὰ Σταυροθεοτοκία. Ἐνδεικτικῶς παραθέτομεν τροπάρια τινά: «Χριστοῦ σῆήπτρον ἅγιον, ἐμψυχωμένον Σε Πνεύματι, Σταυρὲ πανσεβάσμιε, Ἐλένη βλέπουσα προσεφώνει Σοι... (τρ. φδ. α', καν. Χαιρ.) — «Προσφέρω ἦν ἐκ πόθου δέησιν καρδίας δέξαι, Σταυρέ, καὶ τὴν χάριν παράσχου ἐμοί, τῷ προσκυνούντι Σε πίστει καὶ μεγαλύνοντι.» (τρ. φδ. θ' μ. Παρακλ. Καν.) — «Ὁ Σταυρὸς Σου Χριστέ, εἰ καὶ ξύλον ὄραται τῇ οὐσίᾳ, ἀλλὰ θεῖαν περιβέβληται δυναστείαν, καὶ αἰσθητῶς τῷ κόσμῳ φαινόμενος, νοητῶς τὴν ἡμῶν θαυματουργεῖ σωτηρίαν,

- 124) μέσον οὐρανοῦ καὶ γῆς (τρ. φδ. ἡ' καν. Χαίρ.). μέση... Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων — μέσον Θεοῦ καὶ βροτῶν ἱσταμένη — τὸν μὲν Θεὸν βροτὸν ἀπειργάσατο, τοὺς δὲ βροτοὺς θεοὺς θεία χάριτι (E,45).
- 125) νέκρωσις τῶν ἀρχόντων τοῦ Ἄδου (Οἶκ. Η). νέκρωσις Ἄδου (E,48).
- 126) νῆκος τῶν ἀνακτόρων (ἐξ. Παρ. Α' ἤχ.). νῆκος ὀρθοδόξων ἀνάκτων (E,49).
- 127) ξῖφος (ἐξ. σταυρ. 20 Σεπτ.). ξῖφος (E,50).
- 128) ξύλον⁵² ζωῆς ἀχραντον (τρ. φδ. α' καν. 7 Μαΐου) — ἀγιάζον (κάθ. Δευτ. Δ' ἐβδ. Νηστ.) — ἅγιον (δοξ. ἐσπ. 17 Σεπτ.). ξύλον⁵² ἅγιον καρπὸν βλαστήσασα — ζωῆς βλαστήσασα καρπὸν ἀθάνατον (E,50).
- 129) ξύλον εὐλογημένον (δοξ. στ. Μ. ἐσπ. 14 Σεπτ.). (εὐλογημένη) (E,24) (πολλ.).
- 130) ξύλον ζωηφόρον (στ. προσ. ἀπ. Αἴν. 15 Σεπτ.). ξύλον ζωηφόρον τῷ καρπῷ θανατοῦσα τῆς ἀπάτης τὸν ὄφιν (E,51).
- 131) ξύλον ζωοπάροχον (στ. ἐσπ. 18 Σεπτ.) — θεοβράβευτον (Οἶκ. Θ) — σωτήριον (δοξ. ἀπ. Μ. ἐσπ. 14 Σεπτ.) — πάντας σῶζον (τρ. φδ. δ' καν. Παρ. Δ' ἐβδ. Νηστ.) — τοῦ φρικτοῦ μυστηρίου (ἐξ. Τετ. Δ' ἐβδ. Νηστ.). ξύλον τῆς ζωῆς — ἐξ οὗ ἀνεβλάστησεν ἡ ἀπόλαυσις τῆς αἰδίου ζωῆς — παραδείσου θεόφυτον (E,50/1) — διάκονος μεγάλου μυστηρίου (E,17).
- 132) ὀδηγὸς πλανωμένων (τρ. ὠδ. δ' καν. Πρ. Δ' ἐβδ. Νηστ.). ὀδηγὸς πλανωμένων (E,51).
- 133) ὀδὸς πρὸς μονὰς τὰς οὐρανοὺς ἀπάγουσα (τρ. φδ. γ' καν. Χαίρ.). ὀδὸς σωζομένων — σωτηρίας (E,51).
- 134) ὄλβος καλῶν μυριάριθμος (Οἶκ. Ο). ὄλβος ἀκένωτος — ἄσυλος πιστῶν (E,52).
- 135) ὀλετῆρ δαιμόνων (καθ. ἕρθρ. Παρ. πλ. Β' ἤχ.). ὀλετῆρ δαιμόνων (E,52).
- 136) ὀλκὰς σωτήριος (στ. ἐσπ. 1 Αὐγ.). ὀλκὰς τῶν θελόντων σωθῆναι (E,53).
- 137) ὀπλον ἀήττητον (καταβ. φδ. α' 1 Αὐγ.) — ἀκαταγώνιστον (μαρτ. ἀπ. Αἴν. Τρ. Β' ἤχ.) — ἀκαταμάχητον — ἀπροσμάχητον — βασιλείας (τροπ. θ' φδ. καν. Τρ. Δ' ἐβδ. Νηστ.) — κατὰ τοῦ δαβόλου (στ. Αἴν. Κυρ. Πλ. Δ' ἤχ.). — σωτήριον (εἰρμ. φδ. η' καν. Τρ. Δ' ἐβδ. Νηστ.). ὀπλον ἀήττητον — ἀτρεπτον — ἀρρηκτον — ἀρραγέστατον βασιλείων ὀρθοδόξων (E,52) — κατὰ ποικίλων πειρασμῶν — τῆς σωτηρίας ἡμῶν (E,52).

ὄν προσκυνοῦντες, δοξάζομέν Σε...» (ἀπόστ. ἐσπερ. Τρ. πλ. α' ἤχου). Τὸ φαινόμενον τῆς προσωποποιίας τοῦ Σταυροῦ ἐπιβεβαιεῖ καὶ ἡ πλειὰς τῶν περὶ αὐτοῦ χρησιμοποιουμένων ὄρων, ὡς π.χ. ἐκιδιώκει, φυλάσσει, μεσίτης, πρέσβυς κλπ.

52. Πρβλ. Γενέσ. κεφ. α-β, κβ', 1 ἐ. Ἐξέδ. ιε', 25-ιζ', 7, Ἀριθμ. κ, 1-13, Ἀποκ. κβ', 14,19.

- 138) ὄρμος τῆς σωτηρίας εὐτυχέστατος (Οἶκ. Ψ). ὄρμος γαληνός τοῖς θαλαττεύουσιν (E, 53).
- 139) ὀχύρωμα πιστῶν (ἐξ. 16 Σεπτ.). ὀχύρωμα ἀτρεπτον στρατευομένων (E, 55).
- 140) πανάγιος (τρ. φδ. δ' καν. Χαιρ.) (πολλ.). παναγία⁵³ (E,1) (πολλ.).
- 141) πανένδοξος (τρ. φδ. στ' καν. Χαιρ.). ἐνδοξος — ὑπερένδοξος (E,22).
- 142) πανσεβάσμιος (τρ. φδ. α' καν. Χαιρ.) — πανσέβαστος (τρ. φδ. η' καν. Χαιρ.). πανσεβάσμιος Θεομήτωρ (E,56).
- 143) πάντιμος (στ. κευραγ. 7 Μαΐου). πάντιμος (E,56).
- 144) πανύμνητος (τρ. φδ. α' καν. Χαιρ.). πανύμνητος (ὑπερύμνητος) (E,56).
- 144α) πανυπερθαύμαστος (τρ. φδ. η' καν. Χαιρ.). πανυπερθαύμαστος (E,56).
- 145) παράδεισος ὠραῖος Ἐκκλησίας (στ. Μ. ἐσπ. Σαββ. Γ' ἐβδ. Νηστ.). παράδεισος λογικός καὶ ἔμφυκος πολ-
λῶ τοῦ πρώτου τιμιώτερος — πεφυτευμέ-
νος ἐν μέσῳ Ἐκκλησίας (E,57).
- 146) παράκλησις πενθούντων (Οἶκ. Λ). παράκλησις ἀσθενούντων — πενθούν-
των (E,57).
- 147) παραμύθιον ἀλωμένων μέγα (Οἶκ. ἔρθρ. 7 Μαΐου). παραμύθιον γλυκὺ ἐν θλίψεσιν (E, 57).
- 148) παρεκτικὸς ἀπάντων τῶν κα-
λῶν (Εἰρμ. φδ. γ' καν. Παρ. Δ' ἐβδ. Νηστ.) — παρεχόμενος με-
γάλα δωρήματα (τρ. φδ. στ' καν. Σταυρ.). παρασχούσα τῇ Εὐα χαρμονῇ —
παρέχουσα τοῖς πιστοῖς τὸ μέγα ἔλεος (E, 57).
- 149) παροχέως χαρίτων (Οἶκ. Α). παροχὴ χαρᾶς — ἀγαθῶν (E,58).
- 150) παύει ἀμαρτήματα (τρ. φδ. α' καν. Παρ. Δ' ἐβδ. Νηστ.) — νοσήματα (στ. ἐσπ. 1 Αὐγ.). παύουσα νόσους σαρκὸς — δαιμονικῆς
παρατάξεως τὰς ἐπαναστάσεις (E,59).
- 151) πελαγίων ὑπὲρ ἄβυσσον τὰ ρεῖ-
θρα τῶν θαυμάτων πρὸς ἄρμον ἀκό-
μαντον σωτηρίας (στ. ἐσπ. 1 Αὐγ.). πέλαγος ξηραῖνον θαλάσσης ἀνομίας —
χρηστότητος — εὐσπλαγχνίας (E,59).
- 152) πέρας βουλῆς τῆς ἀρρήτου (Οἶκ. Ι). περαιώσις βουλῆς ἀρχαίας ὑψηλοῦ
μυστηρίου (E,59).
- 153) περιτείχισμα Ἐκκλησίας (στ. ἀποστ. ἐσπ. 13 Σεπτ.). περιτείχισμα θεῖον Οἰκουμένης (E, 60).
- 154) περιχαράκωμα ὁσίων (τρ. φδ. ε' καν. Παρ. Δ' ἐβδ. Νηστ.). περιχαράκωμα χριστιανῶν (E,60).
- 155) πηγάζων ἀφθόνως ἰάματα (Οἶκ. Α). πηγάζουσανάματα τοῖς ἀσθενοῦσιν
(E,60).
- 156) πηγὴ ἀγιάσματος (στ. ἐσπ. 1 Αὐγ.) — ἀθανασίας (Τρ. φδ. στ' καν. προ-
του ρεῖθρου — ἀκένωτος τοῦ ζώντος ὕδα-

53. Τὸν ὄρον γνωρίζει ἤδη ὁ Βασίλειος Σελευκείας (PG. 85, 425).

- εορτ. 13 Σεπτ.). — ἀκινώτου μύρου (Οἶκ. Η) — ἄρδουσα τὰ σύμπαντα σωτήρια νόματα (τρ. φδ. ε' καν. Χαιρ.) — βρούσα ψυχικά χαρίσματα (τρ. φδ. α' καν. Σταυρ.) — χαρισμάτων (ἀπ. Αἴν. Κυρ. Σταυρ.).
- 157) π λ ο υ τ ι σ τ ῆ ς τ ὶ ν π ε ν ῆ τ ω ν (Οἶκ. Ν).
- 158) π ο λ υ ὄ μ ν η τ ο ς, (τρ. φδ. στ' καν. Χαιρ.).
- 159) π ρ ε σ β ε ί α⁵⁴, πρέσβυς (πολλάκις).
- 160) π ρ ο κ ῆ ρ υ γ μ α π ρ ο φ η τ ῶ ν κ α ι δι-
καίων (Οἶκ. Ψ).
- 161) π ρ ὀ μ α χ ο ς τ ὶ ν δ ι κ α ῖ ω ν (στ. Μ.
έσπ. 14 Σεπτ.).
- 162) π ρ ο π ο μ π ῆ τ ῆ ς ἀ ν α σ τ ἄ σ ε ω ς (τρ.
φδ. γ'. καν. Ἐτέρου Δευτ. Δ'. ἐβδ.
νηστ.).
- 163) π ρ ο π ὺ ρ γ ι ο ν ἱ ε ρ ἔ ω ν ἄ σ ε ι σ τ ο ν
(Οἶκ. ὄρθρου 7 Μαΐου).
- 164) π ρ ο σ τ α σ ί α⁵⁵ ἄ μ α χ ο ς (καθ. ὄρθρ.
Παρ. Ε'. ἐβδ. νηστ.). — κραταιὰ πο-
λιτείας (Οἶκ. Ν).
- 165) π ρ ο σ τ ἄ τ η ς ἀ π ο ρ ο ὦ ν τ ω ν (Οἶκ.
Γ).
- 166) π τ ῶ σ ι ς δ α ι μ ὶ ν ω ν (ἐξαπ. 16 Σε-
πτ.).
- 167) π υ ρ ῖ μ ο ρ φ ο ς (Οἶκ. Γ).
- 168) ρ ἄ β δ ο ς⁵⁶ β α σ ι λ ε ῖ α ς, δ υ ν ἄ μ ε ω ς (τρ.
φδ. γ'. καν. Χαιρ.). — βλαστήσασα
(τρ. φδ. α'. καν. Χαιρ.) — βλαστή-
σασα τὴν σωτηρίαν ἡμῶν (τρ. φδ.
ζ' καν. Χαιρ.) — βλαστήσασα Χρι-
στόν, τὸν ζωήρυτον καρπὸν (τρ. φδ.
- τος — ἀναβλύζουσα ὕδωρ τὸ ζῶν — βλυστά-
νουσα ψυχικὴν ἀγαλλίασιν, — χαρισμάτων
ἀνεξάντλητος (E,61/2).
- π λ ο υ τ ῆ σ α σ α τὴν ἀγαθότητα, μιμου-
μένη τὸν φύσει ἀγαθὸν — π λ ο ὕ τ ο ς
ἄσυλος τῶν πενήτων (E,63).
- π α ν ὄ μ ν η τ ο ς — ὑπερύμνητος (E,64).
- π ρ ε σ β ε ί α⁵⁴, πρέσβυς (E,64) (πολλ.).
π ρ ο κ ῆ ρ υ ξ ι ς τῆς σωτηρίας τῶν ἀν-
θρώπων (E,65).
- π ρ ὀ μ α χ ο ς καὶ σωτηρία τῶν πιστῶν (E,
65).
- π ρ ο ο ἶ μ ι ο ν τῶν θαυμάτων Χριστοῦ
(E,65).
- π ρ ο π ὺ ρ γ ι ο ν ἄσειστον τῆς Χριστοῦ
Ἐκκλησίας (E,65).
- π ρ ο σ τ α σ ί α⁵⁵ ἄμαχος — κραταιὰ ἀ-
μαρτωλῶν, τῶν πιστῶν ἀκαταίσχυντος (E,
66).
- π ρ ο σ τ ἄ τ ι ς ἀδικουμένων — τῶν ἐν
ἀνάγκαις (E,66).
- π τ ῶ σ ι ς δ α ι μ ὶ ν ω ν ἐναγῶν (E,66).
- π ὺ ρ ι ο ν τὸ θεῖον πῦρ βαστάζουσα (E,68).
- ρ ἄ β δ ο ς⁵⁷ βασιλείας τιμαλφῆς — βασι-
λειος κομῶσα καθαρότητα — δυνάμεις —
βλαστήσασα — θεία τοῦ Ἰησοῦ — βλαστή-
σασα ἀποτίσεως ἄνθος ἀφθαρσίας — ἀνηθ-
φοροῦσα ἄνθος ὠραῖον τὸν Χριστὸν — βλα-
στήσασα τὸ ζῶλον τῆς ζωῆς — ἐξ ἧς ἐβλά-

54. Ἀμφότεροι, Θεοτόκος καὶ Σταυρός, προσάγονται ὡς «πρεσβεία» πρὸς τὸν Θεόν. Πρβλ. «Προσάγομεν εἰς πρεσβείαν τὴν Θεοτόκον» (τρ. φδ. θ' Τριῶδ. Κυρ. Βαῖων ἐσπ.). — «Τὸν Σταυρὸν σου προσφέρομεν εἰς πταισμάτων συγχώρησιν» (τρ. Μακαρ. Κυρ. β' ἤχου) κ λ π. Ἄλλὰ καὶ ἀμφότεροι ἀπὸ κοινοῦ προσάγονται ὡς πρέσβεις: «... καυχῶμαι, τὴν δύνα-
δα προβαλλόμενος πρέσβεις πρὸς τὸν Σωτῆρα Χριστόν, Μητέρα καὶ Σικήπτρον· ἰσχύει γὰρ ἡ Μητέρα καὶ τὸ Σικήπτρον κρατύνει με...» (Καὶ νῦν φδ. ζ' μ. Παρακλ. καν. Στ.) — «Οἱ Σταυρὸν καὶ τὴν Ἀχραντὸν ἔχοντες ἐλπίδα οὐκ αἰσχυρθήσονται, ἡ πρεσβεία γὰρ καὶ δύναμις τῆς Μητρὸς καὶ Σικήπτρου σφόδρα δύνανται» (Καὶ νῦν φδ. δ' μ. Παρακλ. καν. Σταυροῦ).

55. Βλ. ἀνωτ. εἰς λήμμα: δώρημα.

56. Πρβλ. Γενέσ. μζ', 31 — Ἐξὸδ. ιδ', 15-28 — ιζ', 1-7. Ἀριθμ. ιζ', 8 — κ', 1-13 — Ψαλμ. κβ', 4 — μδ', 8.

57. Πρβλ. Ἠσ. ια', 1-2.

- α'. καν. Χαιρ.) — δυνάμεως (καθ. ὄρθρ. Τετ. Γ'. ἤχου) — ἡ τῆς δυνάμεως, ὑφ' ἧς ποιμαίνομεθα (στ. προσ. ἀπ. Μ. ἔσπ. 14 Σεπτ.).
- 169) ρόδον εὖσομον (τρ. φῶδ. ζ'. καν. Χαιρ.).
- 170) ρυόμενος ἀπὸ πειρασμῶν (Τρ. φῶδ. θ'. καν. Παρ. Β' ἐβδ. νηστ.).
- 171) ῥώννουσιν — (τρ. φῶδ. α'. καν. Παρ. Δ' ἐβδ. νηστ.). — ῥῶσις ἀνθρώπων (ἐξαπ. 16 Σεπτ.).
- 172) σβεστήριον πυρὸς τῆς πλάνης (Οἶκ. Γ').
- 173) σεβάσμιος (Οἶκ. Ρ).
- 174) σημεῖον τοῦ δεσπότη ἐνδοξον (τρ. φῶδ. α'. καν. Χαιρ.) — χαρᾶς (Τρ. φῶδ. δ' καν. Τετ. δ' ἐβδ. νηστ.). — ἐν ᾧ ληστὴς ἤλθε χαίρων εἰς τὸν Παράδεισον (τρ. φῶδ. ζ' καν. Χαιρ.)
- 175) σθένος ἀποστόλων καὶ προφητῶν (Τρ. φῶδ. δ' Παρ. δ' ἐβδ. νηστ.). — δικαίων (στ. ἔσπ. Δευτ. Δ' ἐβδ. νηστ.). — μοναζόντων (τρ. φῶδ. καν. ἄλλου Τετ. Τυρ.).
- 176) σκέπη κραταῖα (δοξ. στ. Μ. ἔσπ. 14 Σεπτ.) — καὶ ἐπανόρθωσις τῶν ἀνθρώπων (Τρ. φῶδ. δ' καν. Σταυροῦ).
- 177) σκῆπτρον ἄγιον (στ. ἀν. 13 Σεπτ.) — τοῦ Χριστοῦ (ἐξαπ. Παρ. α' ἤχου) — τοῦ παντάνακτος δημιουργοῦ τοῦ παντός (Οἶκ. ὄρθρ. 7 Μαΐου). — νικοποιὸν (Τρ. φῶδ. α' καν. 7 Μαΐου).
- 178) σκορπίζον τοὺς δαίμονας (προσ. στ' ἔσπ. Τετ. δ' ἐβδ. Νηστ.).
- 179) σοφία σωζομένων καὶ στήριγμα (Οἶκ. Ο).
- 180) σπάθη ἡ δίστομος τῶν πιστῶν (Τρ. φῶδ. ε' καν. Χαιρ.).
- 181) στερέωμα βασιλέων (ἐξαπ. 16 Σεπτ.).
- 182) στέφανος ἀνάκτων (τρ. φῶδ. γ' καν. Χαιρ.).
- 183) στήριγμα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ (καθ. ὄρθρ. Παρ. πλ. Β'. ἤχ.) — τῆς πίστεως (ἐξαπ. Τετ. Παρ.) — πιστῶν (προσ. στ' ἔσπ.
- στησεν ἄνθος ὠραῖον ὁ Χριστὸς (E,68/9).
- ρόδον ἀμάραντον, εὖσομον, εὐῶδες, ἡ δύπνοον (E,69).
- ρυομένη τῶν ἔργων τοῦ βορβόρου (E,69).
- ῥώμη τῶν ἀσθενούντων — ῥῶσις — ἄνοσος τοῖς ἀσθενοῦσιν (E,70).
- σβέσσασα φλόγα τῆς ἀπάτης (E,70).
- σεβάσμα — σεβασμιωτέρα παντὸς σεβάσματος (E,70).
- σημεῖον καταλλαγῆς καὶ ἀναπλάσεως (E,70).
- σθένος μαρτύρων — πιστῶν — μοναζόντων (E,70).
- σκέπη ἀσφαλῆς καὶ βοήθεια κραταῖα — καὶ ρῦσις σωτηρίας (E,70/1).
- σκῆπτρον τὸ ἄγιον, πανθαύμαστον — τοῦ Δαβίδ — Ἰουδα βασιλικώτατον (E,71).
- σκορπίζουσα τὰ στίφη τῶν ἐχθρῶν (E,73).
- σοφωτέρα τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος (E,73).
- σπάθη τῶν ἐχθρῶν (E,73).
- στερέωμα μαρτύρων — πιστῶν (E,73).
- στέφανος καὶ διάδημα καὶ κόσμος χριστιανῶν — τίμιος βασιλευόντων — στεφάνωμα εὐσεβῶν ἀνάκτων (E,73).
- στήριγμα τῆς οἰκουμένης, τῆς πίστεως πολυστενόντων — ἀκλινέστατον πιστῶν (E,74).

- Τετ. Δ' ἐβδ. Νηστ.) — πλανωμένων (Τροπ. φδ. δ' Παρ. Δ' ἐβδ. Νηστ.).
- 184) *στηριγμὸς τῶν πιστῶν* (στ. προσ. ἀποστ. Μ. ἐσπερ. 14 Σεπτ.). *στηριγμὸς καὶ προστασία* (E,74).
- 185) *συμμαχία τῆς βασιλείας κατ' ἐχθρῶν* (Οἶκ. Ν). *συμμαχία* χριστιανῶν ἀκαταμάχητος (E,75).
- 186) *συναπτει τὰ ἐν γῆ σὺν τοῖς ἄνω* (Οἶκ. Ο). *συναπτικὴ* τῶν διεστώτων — μεσότης τῶν ἀμέσως ἄκρων (E,75).
- 187) *συνεργὸς ἀγρυπνούντων* (Τρ. φδ. θ' καν. Πευπτ. Δ' ἐβδ. Νηστ.). *συνεργὸς* ὑπερήγορος (E,76).
- 188) *συνθλάττει τὰς κάρας τῶν δαιμόνων* (Οἶκ. Ε). *συντριψασα* τῶ τόκῳ πᾶσαν τοῦ θανάτου τὴν δύναμιν (E,76).
- 189) *σφραγίς⁵⁸ εἰς σωτηρίαν* (τρ. Τριφδ. ἐτέρου ὄρθο. Τετ. Γ' ἐβδ. Νηστ.) — *εὐλογίας* (τρ. φδ. θ' καν. Παρ. Β' ἐβδ. Νηστ.). *σφραγίς⁵⁸* τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ — *προφητῶν* (E,76).
- 190) *σωτήρ παγκόσμιος* (Τρ. φδ. ζ' καν. Χαιρ.). *σώτειρα⁵⁹* τοῦ γένους — *σώσασα* τοὺς ὑπευθύνους τῇ ἁμαρτίᾳ τεκούσα τὴν σωτηρίαν (E,76).
- 191) *σωτηρία, ἣν παρέχει τῷ κόσμῳ ὁ ἐν αὐτῷ προσπαγελὸς Χριστὸς ὁ Κύριος* (δοξ. στ' ἀν. 14 Σεπτ.) — *τοῦ κόσμου* (ἐξαπ. 16 Σεπτ.) — *τῶν πιστῶν* (κάθ. Παρ. Τριφδ.). *σωτηρία* χριστιανῶν ἀσφαλεστάτη ὡς ἀδιαφθόρως Θεὸν Λόγον τεκούσα — *κόσμου* — *πάντων ἀνθρώπων πιστῶν* (E,76).
- 192) *ταμεῖον ζωῆς* (Οἶκ. Ε). *ταμεῖον* τῆς ζωῆς ἀσυλότατον (E,76).
- 193) *τεῖχος ἀπόρθητον* (Οἶκ. Τ) — *ἀπροσμάχητον* (ἀποστ. Μ. ἐσπ. 14 Σεπτ.) — *Ἐκκλησίας* (τρ. Τριφδ. Τετ. Δ' ἐβδ. Νηστ.) — *οἰκουμένης* (Οἶκ. Τ). *τεῖχος* ἀκαταμάχητον — *ἀπροσμάχητον* — *ἀπόρθητον* — *Ἐκκλησίας* — *οἰκουμένης* (E,76/7).
- 194) *τήρησις μετανόιας καὶ παρθενίας* (τρ. φδ. καν. Χαιρ.). *τηροῦσα* τὴν φαιδρότητα τῆς καθαρότητος (E,78).
- 195) *τιμιὸς* (στ. ἀποστ. ἐσπ. 13 Σεπτ.) (πολλ.). *τιμιωτέρα* ἀγγέλων — *πάσης λογικῆς φύσεως* — *χερουβιμ παντὸς τιμιού* — *πάντων τῶν ποιημάτων* (E,78/9).
- 196) *τόπος Κυρίου* (Τρ. φδ. η' καν. Χαιρ.) — *οὐ ἔστησαν οἱ πόδες Χριστοῦ* (Τρ. φδ. γ' καν. Τετ. Δ' ἐβδ. Νηστ.) [Πρβλ. Ψαλμ. 131,7]. *τόπος καὶ σκῆνωμα* τοῦ Ὑψίστου, ἀγιάσματος οὐ ἐσκήνωσεν ὁ Θεὸς — *ἅγιος ἐν ᾧ κατέκησεν μόνος ὁ ὑπέρθος* — *θεοβάδιστος* — *τοῦ Θεοῦ* (E,79).
- 197) *τράπεζα βασιτάζουσα ὡσπερ θαῦμα τὸν Χριστὸν* (Οἶκ. Ε) — *ζωῆς* (τρ. φδ. ζ' καν. Χαιρ.). *τράπεζα βασιτάσασα* ἄρτον θεῖον — *θεοδόχος* — *ἄρτου τῆς ζωῆς* — *ζωηφόρος* (E,79).

58. Ἀποκ. θ', 4.

59. Καταχρηστικῶς καὶ σχετικῶς καλεῖται ἡ Θεοτόκος «σώτειρα». Ἄλλως τε ρητῶς ὁμολογεῖται: «Τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν Χριστὸν δοξολογήσωμεν» (στ. ἀναστ. Μ. ἐσπ. Σαβ. πλ. Α' Ἡχοῦ)! (Διὰ τὴν ἐνταῦθα ὑποκρυπτομένην ἔνοιαν τοῦ ἔρου «σωτήρ» βλ. Α' Κορ. θ', 22!).

- 198) τ ρ α ὤ μ α παλυστένακτον δαιμόνων (Οἶκ. Γ'). τ ρ α ὤ μ α τῶν δαιμόνων πολυθρήνητον (E,79).
- 199) τ ρ έ π ω ν πολεμίων τὰς φάλαγγας (Οἶκ. Β'). τ ρ έ π ο υ σ α θράση καὶ βουλὰς τῶν τυράννων — πρὸς τὸ φαιδρὸν τοῦ ἀδάμ τὴν κατήφειαν (E,79).
- 200) τ ρ ό π α ι ο ν ἀήττητον τοῦ φιλοχρίστου στρατοῦ (Οἶκ. Ζ) — λαμπρὸν τοῦ Ἰησοῦ (Τρ. φῶδ. γ' καν. Χαιρ.). τ ρ ό π α ι ο ν βασιλευόντων ἀήττητον. — τ ρ ο π α ι ο ὑ χ η μ α βασιλέων κραταίων (E,80).
- 201) τ ρ ο φ ή πεινώντων ἐν πνεύματι (Οἶκ. Λ). τ ρ ο φ ή πεινώντων τοῦ μάνα διάδοχος (E,80).
- 202) τ ρ υ φ ή ἀδαπάνητος (τρ. φῶδ. β' καν. Παρ. Δ' ἐβδ. Νηστ.). τ ρ υ φ ή ἀγγέλων, ἀσκητῶν — τ ρ ύ φ η μ α (E,80).
- 203) ὑ π ε ρ έ ν δ ο ξ ο ς (τρ. φῶδ. γ' καν. 14 Σεπτ.). ὑ π ε ρ δ ε δ ο ξ α σ μ έ ν η (E,81).
- 204) ὑ π ε ρ θ α ὑ μ α σ τ ο ς (στ. κεκρ. 7 Μαΐου). ὑ π ε ρ θ α ὑ μ α σ τ ο ς (E,81).
- 205) ὑ π έ ρ μ α χ ο ς πολεμουμένων (τρ. φῶδ. θ' καν. Πεμπ. Δ' ἐβδ. Νηστ.). ὑ π έ ρ μ α χ ο ς στερρὰ καταπονουμένων (E,81).
- 206) ὕ ψ ι σ τ ο ς, θεῖος Σταυρός (τρ. φῶδ. η' καν. Σταυρ.). ὕ ψ η λ ο τ έ ρ α οὐρανῶν (E,82) — ὕ ψ ι μ έ δ ο υ σ α ἀειπάρθενος (E,82).
- 207) ὕ ψ ο ς σοφίας Θεοῦ (Οἶκ. Ρ). ὕ ψ ο ς θεολογίας ἀπερινόητον, ἄρρητον καὶ ἀγγέλους ἀγνώριστον, ἀπόρρητον φρικτοῦ μυστηρίου (E,82).
- 208) φ α ι δ ρ ὦ ν ω ν πιστούς (καθ. ἐσ. ὀρθ. 13 Σεπτ.). φ α ι δ ρ ὦ ν ο υ σ α (E,82).
- 209) φ α ν έ ρ ω σ ι ς κριτοῦ δικαίου (Οἶκ. Ν). φ α ν έ ρ ω σ ι ς Θεοῦ κρυπτῶν ἐννοιῶν, εὐδοκίας πατρικῆς, βάρους εὐσπλαγχνίας Θεοῦ (E,82).
- 210) φ έ γ γ ο ς λαμπρὸν (στ. ἐσπ. Δευτ. Δ' ἐβδ. Νηστ.). φ έ γ γ ο ς ἄδυτον, ἀνέσπερον (E,83).
- 211) φ λ έ γ ω ν καθάπερ φλόξ τοὺς δαίμονας (Οἶκ. Ι). φ λ ό ξ κατεμπτρίζουσα (E,83).
- 212) φ ρ ο υ ρ ό ς τῶν εὐσεβῶν ὁ μέγας (τρ. φῶδ. ζ' καν. Σταυρ.) — σωτήριος (τρ. φῶδ. στ' καν. προεορτ. 13 Σεπτ.). φ ρ ο υ ρ ό ς καὶ στηριγμὸς τῶν πιστῶν (E,83).
- 213) φ υ γ α δ ε υ τ ή ρ ι ο ν ἐχθρῶν (στ. ἐσπ. Δευτ. Δ' ἐβδ. Νηστ.). φ υ γ α δ ε υ τ ή ρ ι ο ν ἀσφαλές (E,83).
- 214) φ υ λ α κ τ ή ρ ι ο ν θεῖον τῶν πιστῶν (ἀπ. μ. ἐσπ. 14 Σεπτ.). φ υ λ α κ τ ή ρ ι ο ν ἀκοίμητον πιστῶν (E,83).
- 215) φ ὕ λ α ξ τοῦ κόσμου (ἀπ. σταυρ. ἐσπ. Τρ. Γ' ἤχου), οἰκουμένης (τρ. φῶδ. θ' καν. Δ' ἐβδ. Νηστ.) — ὀρθοδόξων (πολλ.). φ ὕ λ α ξ εὐσεβῶν, Χριστιανῶν, πάσης ἡλικίας, σωτηρίας τῶν πιστῶν (E,83).
- 216) φ υ τ ό ν ἀθάνατον, ὕφ' οὔπερ σκέπονται πολλοὶ (τρ. φῶδ. ζ' καν. Χαιρ.) — ἀθάνατον καὶ ζωηφόρον (Οἶκ. Ο) — τῆς ζωῆς (Καὶ νῦν ἀπ. Αἰν. 14 Σεπτ.). φ υ τ ό ν ζωηφόρον, θεόσδοτον (E,84).

- 234) β α λ β ι ς τῶν ὁδοιπορούντων (Οἶκ. Ο). β α κ τ η ρ ι α γηραιῶν κλπ. (E, 11).
- 235) Δ ι ἄ τοῦ Σταυροῦ : ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων ἕνωσις γέγονε (τρ. φῶδ. ζ' καν. Τετ. Δ' ἐβδ. Νηστ.) — ἠνώθησαν ἡ γῆ καὶ τὰ οὐράνια καὶ ἐθεώθη ὁ ἄνθρωπος (τρ. φῶδ. γ' καν. Χαίρ.) — ὑψώθημεν ἀπὸ γῆς πρὸς οὐράνια (στ. προσ. ἀπ. Μ. ἐσπ. 14 Σεπτ.). Σ υ ν α π τ ι κ ῆ τῶν διεστώτων (E, 75) — παραδείσου πρόξενος, θεώσασα τοὺς βροτούς — φύσιν προπάτορος (E, 27) — δι' ἧς δόξης ἠξιώθημεν καὶ τὸν παράδεισον ἀπελάβομεν (P.G. 105, 1053C).
- 236) Δ ι ἄ τοῦ Σταυροῦ : ἔσωσεν ἡμᾶς ὁ Κύριος (δοξ. ἰδ. προσ. στ. 14 Σεπτ.) — σεσώσμεθα (τρ. φῶδ. γ' καν. Κυρ. Σταυρ.) — γέγονεν ἡ αἰώνιος δικαιοσύνη (δοξ. στ. Μ. ἐσπ. 14 Σεπτ.) — πᾶς ὁ κόσμος ἐσώθη (Οἶκ. Φ) σ ὄ σ α σ α κόσμον κατακλυσμοῦ ἀμαρτίας (E, 76) — σῴτειρα τοῦ γένους (E, 76) — δι' αὐτῆς ὑπ' ἀγγέλων πάντοτε προσκυνεῖται ἐν οὐρανοῖς (βροτῶν ἢ οὐσία) (= μετὰ τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Θεανθρώπου) (ἐξ. 15 Σεπτ.)
- 237) Δ ι ἄ τ οῦ Σταυροῦ νεκροὶ ζωοποιοῦνται (τρ. φῶδ. η' καν. Χαίρ.) — θανάτου κράτος λέλυται καὶ διαβόλου ἡ πλάνη κατήργηται (στ. ἀναστ. ἐσπ. Σαββ. Γ' ἤχου) — κατεβλήθη ὁ Ἄδης καὶ ὁ θάνατος τέθηκε (δοξ. σταυροθ. Κάθ. Παρ. Β' ἤχου) — νεκρωθέντες ἀνέστημεν καὶ ζωῆς ἠξιώθημεν (δοξ. σταυροθ. κάθ. Παρ. Β' ἤχου) — ἐξηφάνισται ἡ φθορὰ καὶ κατήργηται καὶ κατεπόθη τοῦ θανάτου ἡ δύναμις (στ. προσ. ἀπ. Μ. ἐσπ. 14 Σεπτ.). Δ ι ' α ὑ τ ῆ ς οἱ νεκρωμένοι ζωῆς ἠξιώθημεν (πρβλ. Λουκ. 9,601) — ἐκλείσθη ἡ πρὸς θάνατον πύλη εἰσάγουσα — Ἄδου νέκρωσις — δι' αὐτῆς νεκροὶ ζωοποιοῦνται — ἐνδύονται στολὴν ἀφθαρσίας τῇ κυοφορίᾳ αὐτῆς.
- 238) Δ ι ἄ τοῦ Σταυροῦ ἐλύθη τῆς ἀρᾶς τὸ ἀνθρώπινον (στ. ἀπ. ἐσπ. 13 Σεπτ.). Δ ι ἄ τ ῆ ς Θεοτόκου ἡ κατὰ ἀπεστειρώθη καὶ ἤνθησε τελεία εὐλογία — πάντες ἐλυτρώθημεν τῆς ἀρᾶς τῆς προμήτορος.
- 239) Ἐν α ὑ τ ῷ Χριστὸς ἐσταυρώθη (Οἶκ. Φ). Δ ι ' α ὑ τ ῆ ς Θεὸς ἐσαρκώθη καὶ παιδίον γέγονε (Μεγαλυν. Λειτ. Μ. Βασιλείου)
- 240) Ἐν αὐτῷ εἰργάσατο τὴν σωτηρίαν ὁ τῶν αἰώνων βασιλεὺς (στ. ἰδ. Λιτῆς 14 Σεπτ.) ἀ ρ χ ῆ τῆ ς ἡμῶν σωτηρίας (E, 10).
- 241) Ἐ π α ι ν ο ς πιστῶν (Οἶκ. Η). κ α ὑ χ η μ α καὶ ἀγαλλιαμα πιστῶν (E, 39)
- 242) Ἐ π α ρ δ ε υ θ ε ἰ ς ρεῖθροις θεοῦ αἵματος (τρ. φῶδ. ε' καν. Χαίρ.). σ ω μ α τ ῶ σ α σ α Λόγον σύνθρονον τοῦ Πατρὸς (E, 76).
- 243) εὐ λ ο γ ῖ α Θεοῦ πρὸς θνητούς (Οἶκ. E). χ ἄ ρ ι ς θεόδοτος (E, 85).
- 244) ζ ω η φ ὄ ρ ο ς (ΖΩΗ = ὁ Χριστὸς) (στ. ἰδ. Λιτῆς 14 Σεπτ.). ζ ω ο τ ὄ κ ο ς — ζ ω ο κ υ ῆ τ ω ρ (E, 25).
- 245) θ ε ο δ ὠ ρ η τ ο ς (τρ. φῶδ. η' καν. Χαίρ.). θ ε ο φ ὑ τ ε υ τ ο ς ἄμπελος — θ ε ο χ ἄ ρ ι τ ο ς (E, 27).

- 246) Θεοτίμητος (τρ. ψδ. ε' καν. Χαίρ.). θεομακάριστος — θεομεγάλυντος (E, 27).
- 247) θεώσας (τὸν ἄνθρωπον) πολλ. οὐρανώσασα τὴν γεωθεΐσαν φύσιν ἀνθρώπων (E, 54).
- 248) μέγας (τρ. ψδ. α' καν. Γ'. Κυρ. Νηστ.) — μέγιστος (Οἶκ. E). μεγαλοδοξοτάτη — μεγαλυνθεΐσα — μεγαλώνυμος — μεγαλεῖον (E, 44-5).
- 249) προσκυνεῖται¹ (πολλ.). προσκυνεῖται¹ (πολλ.).
- 250) σεπτὸς (κάθ. ὄρθρ. Γ' ἐβδ. Νηστ.) — σεπτότατος (εἰρμ. ἄλλος ψδ. θ' καν. Δευτ. Ζ' ἐβδ. Νηστ.). σεμνή — σεμνολόγημα — σεμνοπρεπής (E, 70).
- 251) Σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ⁶⁰ (τρ. ψδ. θ' καν. Κυρ. Σταυρ.) — τοῦ Κυρίου (ἀπ. μ. ἐσπ. 14 Σεπτ.). μήτηρ Θεοῦ⁶⁰ (E, 45/46).
- 252) Σύμβολον Θεοῦ (Οἶκ. M). εἰκὼν εὐδιάγραφτος τῆς θείας ἀρχετυπίας (E, 20).
- 253) σύστασις κόσμου (τρ. ψδ. δ' καν. Χαίρ. — ἐδραῖωμα Ἐκκλησίας — στ' Αἴν. 1 Αὐγ.) — περιτεχίσμα Ἐκκλησίας (στ. προσ. ἀπ. M. ἐσπ. 14 Σεπτ.). Κυρία — Δέσποινα κόσμου — βασιλῆς — βασιλίσσα (πολλ.) (Μαρία = Κυρία).
- 254) ὑποπόδιον θεῖον (Οἶκ. A) — Χριστοῦ (στ. M. ἐσπ. 14 Σεπτ.) (πρβλ. Ψαλμ. 109, 1-98,5) — τόπος, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες Κυρίου (πολλ. πρβλ. Ψαλμ. 131,7). δοχεῖον — θάλαμος — θρόνος — κιβωτὸς — μήτηρ — ναὸς — οἶκος — νυμφῶν — οἰκητήριον — ὄχημα — παλάτιον — παράδεισος — παστάς — πόκος — σκηνή — σκηνώμα τοῦ Λόγου κλπ. κλπ.
- 255) χριστοφόρος (τρ. ψδ. θ' καν. Κυρ. Σταυρ.). θεοδόχος — θεοτόκος — κυριοτόκος — θεομήτωρ — θεοκυήτωρ κ.τ.δ.
- 256) Πρβλ. τέλος καὶ τὰς ἐκ τῆς πολεμικῆς ζωῆς ὀνομασίας: Βέλος (ἐξ. 20 Σεπτ.) — μάχαιρα (τρ. ψδ. α' καν. Χαίρ.) — πανοπλία (εἰρμ. ἄλλος ὄρθρ. 14 Σεπτ.) — ρομφαία (Οἶκος Ψ) — ὄπλον (πολλ. κλπ.). ἄρμα (E, 9) — δίφρος (E, 17) — ξίφος (E, 50) — ὄπλον (E, 52) κλπ.

60. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι ἐτέθη πρὸ πολλοῦ ἤδη τὸ ἐρώτημα «Περὶ τοῦ τίς μεῖζων ἐν δόξῃ, ὁ θεὸς Σταυρὸς ἢ ἡ ὑπεραγία Παρθένος καὶ Θεοτόκος». Οὕτως ἐπιγράφεται κείμενον, σωζόμενον εἰς κώδικα τῆς Ἱ. Μονῆς Διονυσίου Ἀγ. Ὁρους, ἀρ. 194, τοῦ ΙΔ' αἰ. [Βλ. Σπ. Π. Λάμπρου, Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς Βιβλιοθήκαις τοῦ Ἀγίου Ὁρους Ἑλλην. Κωδικῶν, τόμ. Α' (1895) σελ. 359 (=Κῶδ. 3728)].